

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Riigiteaduste instituut

Raido Kraavik

**VÄLISKAUBANDUSE MAHU JA TASAKAALU SEOSSED
RIIKIDE KAUBANDUSPROTEKTSIONISTLIKU
POLIITIKAGA**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Mihkel Solvak, PhD

Tartu 2012

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Raido Kraavik

/töö autori nimi/

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. KAUBANDUSPROTEKTSIONISMI JA VÄLISKAUBANDUSE NING NENDE SEOSTE TEOREETILISED ALUSED	7
1.1 Rahvusvahelise kaubanduse olulisus ning seda mõjutavad tegurid	7
1.2 Kaubandusproteksionismi mõiste ja selle mõjud	12
1.3 Kaubandusproteksionismi esile kutsuvad tegurid	16
1.4 Kaubandusproteksionismi taseme ja väliskaubanduse mahu ning tasakaalu vahelised eeldatavad seosed	23
1.4.1 Proteksionismi tasemel puudub mõju väliskaubanduse tasakaalule.....	23
1.4.2 Proteksionismi suurenemine vähendab nii ekspordi kui impordi mahtu.....	24
2. KAUBANDUSPROTEKTSIONISMI TASEME JA VÄLISKAUBANDUSE SEOSTE EMPIIRILINE ANALÜÜS	26
2.1 Asjakohaste näitajate ja analüüsi metoodika kirjeldamine.....	26
2.2 Kaubandusproteksionismi taseme ning väliskaubanduse seoste leidmine ja analüüs erineva arengutasemega riikide lõikes	30
KOKKUVÕTE.....	52
KASUTATUD KIRJANDUS	56
SUMMARY	59

SISSEJUHATUS

Rahvusvaheliste suhete uurimine pakub palju väljakutseid, sest riikide tegutsemismotiivid on mitmekesised. Ühelt poolt on kõigi osapoolte sihiks kahtlemata omahuvi, mille tulemuseks peaks olema vastava riigi areng või konkurentsipositsiooni paranemine. Teiselt poolt on oluline rahvusvahelisel areenil kokkuleppeid sõlmida, sest vaid nii on võimalik ressursse globaalselt efektiivselt kasutada. Sellisele olukorrale väga iseloomulikuks näiteks on riikide kaubanduspoliitika küsimus. Ühelt poolt ollakse üksmeelel, et globaalselt oleks kõige mõistlikum kaubanduspiirangud kaotada. Samas puudub kindlus, kas see oleks kõikidele riikidele ühtmoodi kasulik. Siit tulenebki riikide soov kaubanduspoliitika enda huvides tööle panna ning sellest võistlusest on saanud rahvusvaheliste suhete üks pingeallikatest.

Proteksionistlike meetmete rakendamise õigustamiseks tuuakse riigiti erinevaid põhjendusi. Samas puuduvad väga selged ja veenvad argumendid, kas ja mil määral neist tegelikult kasu on. Ühe peamise põhjendusena tuuakse riigi majanduse kaitsmine importkaupade eest, mille tulemusena loodetakse parandada väliskaubanduse tasakaalu. Enamik majandusteoreetikuid on aga seisukohal, et siinkohal on poliitikute eeldused valed. Proteksionismi poolt tuuakse teisigi spetsiifilisi argumente, mida tuleb kindlasti arvesse võtta, aga on selge, et ühest universaalset hinnangut nende kohta anda ei saa. Seetõttu keskendutakse käesolevas töös eeskätt proteksionistlikust poliitikast tulenevatele majandusküsimustele, täpsemalt väliskaubanduslike näitajate problemaatikale.

Majandusteoreetiliselt on selge, et kaubanduspoliitika mõjutab riigi väliskaubanduse mahtusid. Poliitikakujundajate hulgas on üsna levinud arusaam, et majanduslike piirangute abil on võimalik piirata importi. Sageli arvatakse, et sellel puudub mõju ekspordile, mistõttu loodetakse parandada väliskaubanduse tasakaalu. Majandusteoorias on aga näidatud, et vastav seos ei ole niivõrd lihtsakoeline. Kuigi import peaks piirangute suurendamise tulemusel tõepoolest vähenema, on sarnane mõju ka ekspordile. Koondtulemusena peaks nii import kui eksport vähenema samal määral ning nende suhe jääb seega muutumatuks. Seega otseseid majanduslikke kasusid riigil poleks, küll aga

kaubandusmahtude vähenemisest tulenevad kahjud. Seesuguse oletuste ja arvamuste paljususe tõttu ongi oluline antud temaatikat uurida.

Bakalaureusetöö eesmärgiks on välja tuua seosed kaubandusproteksionismi puudutava poliitika ning väliskaubanduse näitajate vahel. Kuna siinkohal on märkimisväärse tähtsusega riikidevahelised strukturealsed erinevused, uuritakse vastavaid seoseid erineva arengutasemega riikide lõikes. Seega on eelkõige oluline jõuda järeldusele, kas ja mil määral erinevad antud seosed sõltuvalt riikide arengutasemest.

Sellest tulenevalt on käesoleva töö keskseks uurimisülesandeks selgitada välja kaubandusproteksionistliku poliitika ja väliskaubanduse mahu ning tasakaalu vahelised seosed. Selle probleemülesande lahendamiseks tuleb esmalt selgitada rahvusvahelisest kaubandusest ja kaubanduspoliitikast tulenevaid globaalseid mõjusid. Samuti on oluline mõtestada lahti kaubandusproteksionismi mõiste olemus ning tuua välja olulisemad proteksionistlikke poliitikaid esile kutsuvad tegurid. Pärast kaubandusproteksionismi ja väliskaubanduse vaheliste analüütiliste seoste esitamist tuleb leida asjakohased näitajad, mille abil neid empiirilisel analüüsida, ning valida andmete analüüsi teostamiseks sobilikud meetodid. Viimaks tuleb selgitada empiirilise analüüsi tulemusi ja seostada neid teoreetilise käsitlusega.

Võib eeldada, et empiirilise uuringu tulemused toovad vähemalt osaliselt esile analüütiliselt tuletatud seosed. Samas on täpsemaid tulemusi üsna keeruline prognoosida, sest osad autorid on seisukohal, et tulemused varieeruvad tulenevalt riikide arengutasemest.

Töö on jaotatud kahte peatükki, millest esimene käsitleb olulisi teoreetilisi lähtekohti ning teine hõlmab empiirilist analüüsi. Teoreetilises osas antakse esmalt vastus küsimusele, milliseid kasusid võiks tuua kaubanduspiirangute kaotamine või vähendamine. Seejärel vaadatakse lähemalt kaubandusproteksionismi mõistet ning põhjusi, miks kaubandust endiselt piiratakse. Viimaks uuritakse proteksionistliku poliitika ja väliskaubanduslike näitajate analüütilisi seoseid.

Empiirilises osas analüüsitakse kõigepealt, milliseid andmeid on teoreetilises osas toodud seoste uurimiseks mõistlik kasutada. Riikide majanduspiirangute andmed pärinevad Dreher'i (2006) poolt välja töötatud globaliseerumise indeksist. Väliskaubanduse näitajad pärinevad Maailmapanga andmestikust. Viimase alusel jagatakse

riigid ka arengutaseme alusel gruppidesse. Analüüsi läbiviimiseks kasutatakse peamiste uurimismeetoditena regressioon- ja korrelatsioonanalüüsi. Andmete analüüsimise läbiviimiseks kasutatakse andmeanalüüsi tarkvara SPSS ning MS Excel.

Empiirilise uuringu läbiviimise peamiseks probleemkohaks on veatult täpsete ning täielikult usaldusväärsete andmete puudumine. Seetõttu tuleb analüüsis teha mõningaid üldistusi, mis välistab väga täpsete seoste leidmise. Peamiseks üldistuseks on riikide struktuuriliste erinevuste väljendamine arengutaseme näitajaga. Kuigi see annab hea lähendi, ei kirjelda see tegelikku situatsiooni kahtlemata ideaalselt. Samuti põhinevad kaubandusproteksionismi andmed osaliselt hinnangutel ega pretendeeri seetõttu reaalsuse täielikule peegeldamisele. Kuigi võiks arvata, et väliskaubanduse andmed on täpsed, siis tegelikult ei ole ka need kõikides riikides alati usaldusväärsed, mistõttu kohendab Maailmapank neid andmeid jooksvalt. Kõige selle tulemusel tuleb uuringu tulemustest otsida pigem ligikaudseid trende. Samas on mitmekülgse uuringu läbiviimiseks siiski vajalik teatud üldistusi teha ning valitud andmete kasutamine on seetõttu parim võimalik alternatiiv.

1. KAUBANDUSPROTEKTSIONISMI¹ JA VÄLISKAUBANDUSE NING NENDE SEOSTE TEOREETILISED ALUSED

1.1 Rahvusvahelise kaubanduse olulisus ning seda mõjutavad tegurid

Rahvusvaheline kaubandus on tänapäeval üldtunnustatult üheks maailma majanduskasvu ja -arengu alustalaks. Rõhk on eelkõige viimasel, sest majanduskasv viitab ainuüksi reaaltulude kasvule ühe elaniku kohta, aga majandusarengu mõiste on laiem, kuivõrd hõlmab pikaajalist protsessi, mis toob kaasa reaaltulude kasvu ühe elaniku kohta, samas kui absoluutses vaesuses elavate inimeste arv ei kasva ning tulude jaotumine ei muutu ebavõrdsemaks (Meier 1989: 6). Maailma elanikkonna suurenemine, mis tuleneb inimeste eluea pikenemisest ja kasvavate majanduste suurest sündimusest, muudab majandusarengu saavutamise keeruliseks. Et see eesmärk siiski saavutatav oleks, tuleb ühe olulise aspektina maailmas olemasolevaid võimalusi ja ressursse kasutada parimal võimalikul viisil. See eeldab rahvusvahelise kaubanduse efektiivset toimimist, mille saavutamiseks peavad riigid tegema omavahel tõhusat koostööd. Viimane pole aga niisama lihtne, sest üksiku riigi huvides ei ole niivõrd globaalne majanduskasv, vaid eelkõige konkreetse riigi heaolu ja areng.

Riikide koostöö tulemuseks peaks olema kaubanduslike tõkete vähendamine või eemaldamine, mis on globaalses mõttes ülim eesmärk. Selle saavutamine eeldab üksikute riikide kaubanduspoliitikate vastavasuunalist muutmist. Konkreetse riigi kaubanduspoliitika eesmärgiks on kohalike ettevõtete konkurentsivõime arendamine maailmaturul (Draper *et al.* 2011: 144). Teoreetilised põhjendused ja suurem osa empiirilisest tõestusest näitavad, et seda eesmärki täidab eelkõige pikas perspektiivis kõige paremini vabakaubandus ja kaupade ning teenuste vaba turg (*Ibid.*: 145). Seega

¹ Käesolevas töös kasutatakse mõisteid protektsionism ja kaubandusprotektsionism sünonüümideks ja selle all peetakse silmas kõikvõimalikke riikidevahelist kaubandust piiravaid meetmeid (vt alapeatükk 1.2).

saab väita, et globaalsed eesmärgid on riikide kaubanduspoliitiliste eesmärkidega vähemalt pikas perspektiivis ühildatavad. Tagasilööke võib põhjustada riikide käitumine, mis on ajendatud lühiaegsetest või otseselt kaubanduspoliitikasse mittepuutuvatest eesmärkidest. Käesoleva töö fookuses ongi küsimus, kas riigid rakendavad proteksionistlikke meetmeid ajendatuna ratsionaalsetest kaalutlustest.

Kaubanduse liberaliseerimise poliitika efektiivsuse debatt ei ole uus. See põhjustas vastasseise majandusteadlaste vahel juba 19. sajandil ning on siiani oluline teema (Nenci 2011: 1811). Kirjanduses tuuakse välja kuus peamist vabakaubanduse kasutegurit:

- ressursside efektiivse jaotumise optimeerimine (Haltiwanger *et al.* 2004: 193; Nenci 2011: 1812),
- spetsialiseerumise soodustamine (Bernhofen, Brown 2005: 209),
- innovatsiooni stimuleerimine (de Souza, Batista 2011: 329),
- madalamate hindade ajendamine (Drezner 2004: 33; McGee 2011: 442),
- riikide arengutaseme ühtlustumine (Sachs, Warner 1995: 41),
- demokraatlike väärtuste levik (Froning 2000).

Ressursside ümberjaotumine on peamine avatusest tulenev kasu, sest tootmistegurite kasutamine muutub efektiivsemaks, kuivõrd ressursid paigutuvad ümber suhtelist eelist omavatesse sektoritesse (Haltiwanger *et al.* 2004: 193). Kaubanduspoliitika teoorias ollakse seisukohal, et tariifid põhjustavad majandussüsteemile moonutavat mõju, mis viib ressursside mitteoptimaalse jaotuseni. Moonutavad mõjud on suuremad väike-riikide puhul ehk siis, kui riik ei ole võimeline oma kaubanduspoliitikaga konkurentide tegevust mõjutama. Tariifide liberaliseerimine aga toob kaasa suhteliste hindade muutumise, mida põhjustab ressursside liikumine impordi asendamise kaupade sektorist ekspordile suunatud kaupade sektorisse. See toob kaasa parema ressursside jaotumise, mille tagajärjeks on suurenenud tootmine, tarbimine ja partnerriikide heaolu. (Nenci 2011: 1811-1812) Vabakaubanduse tingimustes peaks seega ressursid jaotuma turumehhanismide toel selliselt, et nende kasutegur oleks suurim. Piirangutega süsteem pärsib süsteemi isereguleerumist ning seetõttu sellist jaotust ei võimalda.

Spetsialiseerumise soodustamine tuleneb suhtelise eelise seaduse teooriast. Selle eelduseks on kaupade, teenuste ja informatsiooni transpordikulu vähenemine, mis on

võimalik tänu tehnoloogilisele arengule, informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogia levikule ja kaubandusbarjääride märgatavale vähenemisele (Bussiére *et al.* 2011: 829-830). Vastava teooria kohaselt peaks riik spetsialiseeruma sektoritele, kus tal on kõrgeim suhteline eelis ja ülejäänud sektorid peaksid põhinema impordil. Selline lähenemine muudab kaubanduse riikidele vastastikku kasulikuks. Suletud süsteemi korral peaks riik aga panustama toodetesse, mille tootmine oleks mujal tõhusam, ning seega jääks suhtelist eelist omavate sektorite potentsiaal kasutamata.

Korralikult reguleeritud vabaturg kindlustab ühelt poolt maailma haruldaste ressursside efektiivse jaotuse, aga ühtlasi teravdab ka globaalset konkurentsikeskkonda (*Ibid.*: 829). Viimane asjaolu toob kaasa piirangute vähendamise positiivse mõju innovatsiooni stimuleerimisele. Kokkupuude väliskonkurentsiga põhjustab ettevõtete turuosa muutusi, mistõttu peavad need oma tegevust efektiivsemaks muutma (Haltiwanger *et al.* 2004: 192). Vabakaubanduse süsteem survestab kaudselt eraettevõtteid kuluefektiivsemalt tootma ja annab stiimuli innovaatilisemaks lähenemiseks. Selle saavutamiseks peaksid juhid suunama rohkem ressursse teadus- ja arendustegevusse. Konkurentsi puudumisel võivad ettevõtjad aga rahulduda seniste kaupade ja nende kvaliteediga.

Mittetõhusad kaubandusproteksionistlikud meetmed, nt subsiidiumite näol konkurentsivõimetutes majandussektorites, toovad kaasa kõrgemad hinnad tarbijatele ning madalama tulususe investoritele (Drezner 2004: 33). Tänu ressursside efektiivsemale jaotumisele, suuremale spetsialiseerumisele ja tihedamale konkurentsile saavad võimalikuks tarbijaid soosivamad hinnad. See avaldab positiivset mõju inimeste elukvaliteedile, kuivõrd võimaldab suuremat tarbimist.

Sageli vaidlustatakse idee, et rahvusvaheline kaubandus aitab vaeseid riike (Oskam *et al.* 2004: 446). Sachs ja Warner (1995: 41) toovad aga välja, et avatud majandus mängib riikidevahelise arengutaseme ühtlustamises olulist rolli. Selle tõestamiseks viisid nad läbi empiirilise uuringu, kus liigitasid riigid suletud ja avatud majandusega riikideks. Uuringu tulemusena jõudsid nad järeldusele, et aastatel 1970-1989 arenesid ainult avatud majandusega vaesemad riigid arenenud riikidest kiiremini. Impordi piiramine vähendab tehnoloogilist edasijõudmist eriti vaesemates riikides, mis aga tähendab madalamat tootlikkust ja madalamaid palkasid (Hillebrand 2010: 7). Kaubanduse liberaliseerimise poliitika aga ei pruugi arengumaadele koheselt õiglast osa vabakaubandusest tulenevast kasust tuua (Abaza, Hamwey 2001: 485). Seega peaksid

arengumaad vabakaubandusliku poliitika juurutamiseks jälgima eelkõige pikaajsemat perspektiivi. Vähemarenenud piirkondades saab pikaajaline kasvustrateegia toimida vaid juhul, kui arenevad institutsioonid ja taristu (Oskam *et al.* 2004: 459). Seetõttu tuleb tõdeda, et arengu ühtlustumine ei sõltu vaid kaubanduspoliitikast. Majanduslik avatus on vajalik eeltingimus riikide arengutaseme ühtlustamiseks, kuid probleemiks on see, et suurte arenguerinevuste tõttu ja kiiremate tulemuste saavutamise ootuses püütakse tõhusamat abi leida suletuses.

Vabakaubandus võib olla abiks ka demokraatlike väärtuste levitamisel. Rahvusvahelised ettevõtted peavad tegutsema vastavalt rahvusvaheliselt kokkulepitud normidele ning Maailma Kaubandusorganisatsioon (WTO) teostab järelevalvet, et ettevõtted järgiksid kaubanduskokkuleppeid (Froning 2000). Selle kaudu toetab vabakaubandus seadustel põhinevat riiki. Lisaks on palju teoretiseeritud selle üle, et vabakaubandus vähendab sõja puhkemise võimalikkust ja rikastab ühiskonda tervikuna (Hillebrand 2010: 12). Ka need on demokraatlikud väärtused, mida ei aktsepteerita küll vastuvaidlematult, kuid millel on siiski oluline roll.

Kui ülaltoodud vabakaubanduse kasutegurid on suuremas osas üldiselt omaks võetud, siis lisaks esineb kaubanduse liberaliseerimise rolli osas ka vaidlusaluseid kohti. Vabakaubanduse toetajad väidavad, et see toob kaasa majandusliku, keskkondliku ja sotsiaalse kasu kõikidele osalevatele riikidele (Abaza, Hamwey 2001: 483). Kui tulemus oleks tõepoolest kõigile nii üheselt positiivne, oleks piirangute vähendamise debatt suure tõenäosusega edukam. Samas võib reguleerimata vabakaubandusel olla ka negatiivseid tagajärgi, sest madalad keskkondlikud ja sotsiaalsed standardid võivad kaasa tuua negatiivse mõju keskkonnale ja arengule (*Ibid.*: 483-484). Siit nähtub, et kaubanduse liberaliseerimise eesmärk teoreetilisest seisukohast ei ole kindlasti süsteemitus, vaid hästi reguleeritud süsteem, mis just ebaproportsionaalsete kaubanduslike piirangute vähendamise kaudu suudaks tuua efektiivsema tulemuse.

Praktikas hakkas rahvusvahelise majandusliku suhtluse järkjärguline tugevnemine toimuma pärast II Maailmasõda. Seda tõestab intensiivsem kaupade ja teenuste vahetus maailmaturul ning kapitalivoogude suurenemine. Sellega kaasnes paralleelselt majanduse integreerumine rahvusvahelisel tasandil, mida iseloomustab kaubandusbarjääride vähenemine. (Nenci 2011: 1814) Viimase kahe kümnendi majanduslikud arengud kinnitavad vabaturu kasutegurit, kuivõrd sellega on kaasnenud maailma-

majanduse ja heaolu kasv. Enneolematut maailma sisemajanduse kogutoodangu (SKT) kasvu seostatakse globaalse majanduse sõltuvuse suurenemisega. Maailma kaubandus on alates 1991. aastast suurenenud umbes 1,5 korda kiiremini kui ülemaailmne toodang. (Bussiére *et al.* 2011: 829-830) Kaupade eksport maailmas osakaaluna maailma SKTst on kasvanud perioodil 1950-2007 5,5%-lt 20,2%-ni (Hillebrand 2010: 1). Hoolimata headest näitajatest ja edusammudest ei ole kaubanduspiirangute kaotamisel jõutud tulemusteni, mis vabakaubanduse asjatundjaid lõplikult rahuldaks.

Praegustele suletud majandustele võiksid varem olulise majanduse avamise teostanud riigid eeskujuks olla, sest aastatel 1950-1998 suurenes pigem avatud majandusega riikides pärast kaubanduse liberaliseerimist majanduskasv keskmiselt 1,5% võrra (Wacziarg, Welch 2008: 212). Sellest hoolimata on maailm rahvusvahelisest majanduslikust integreerumisest kaugel. Riigipiiridel on kaubandusele märkimisväärselt piirav mõju isegi juhul, kui puuduvad tõsisemad kaubandusbarjäärid, keelelised või kultuurilised erinevused, ebakindlus vahetuskursi pärast ja muud majanduslikud takistused (Rodrik 2000: 178). See tähendab, et vabakaubanduse süsteemil on senini palju vajakajäämisi, mis ei võimalda saada selle idee potentsiaalset kasu.

2008. aastal alguse saanud finantskriis tõukas globaalse majanduse langusesse ning see tõstis poliitikategijate ärevust, kuivõrd hakati kartma, et kaubandusproteksionism kogub taas elujõudu (Oatley 2010: 1). Kriisi intensiivistumise järel 2008. aasta teisel poolel tõusis proteksionismi küsimus ka meedia tähelepanu alla. See suurendas riikidele survet kehtestada kaubanduspiiranguid. Väga paljud riigid reageerisidki sellele otseselt või kaudselt proteksionistlikke meetmeid rakendades. (Bussiére *et al.* 2011: 827) Eriti probleemne on siin, et selle eeskujuga on kaasa minemas maailmamajanduse juhtivad jõud.

On näha tendentse, et pärast 30. aastat arengut suletud majandusest avatud turu poole on Hiina muutumas proteksionistlikumaks (Davis 2010: 321). Ka USA poliitikud on surve all kehtestamaks kõrgemaid tollimaksusid arenevast Aasiast tulevale impordile. Kui USA seda teed läheb ning Euroopa ja Jaapan USA eeskujuga järgivad, siis järgmiseks küsimuseks on, kas arenev Aasia rakendab vastuabinõusid. Kui ka see saab teoks, ongi proteksionismi laine üle käinud. (Maier 2008: 75, 77) Senini pole suuremaid samme astunud, aga proteksionismi küsimus on pidevalt õhus. See muudab antud temaatika eriti aktuaalseks ja annab aluse küsimuseks, mida proteksionism endaga kaasa tooks.

1.2 Kaubandusproteksionismi mõiste ja selle mõjud

Kui ühelt poolt mõjutab maailma avatuse hetkeseisu globaalselt keeruline majandusseis, siis Findlay ja O'Rourke (2009: 438) tõid kaubandusajaloo viimast tuhandet aastat uurides ajalooliste trendide tulemusena välja ohu, et rikastes riikides võib 19. sajandi laadne deglobaliseerumise laine korduda. Selles valguses võib väita, et ka avatuse küsimustes ei ole arengud olnud ajalooliselt sirgjoonelised, vaid toimunud teatud tagasilöökide tõttu tsükliliselt. Samal ajal on kaubandus majanduskasvu oluline tugisammas, mistõttu on võimalik proteksionismi laine oluliseks arenguriskiks (Maier 2008: 89). Seetõttu on oluline jälgida proteksionistlikes küsimuste võimalikke arengusuundi. See on muutunud äärmiselt kompleksseks, sest tänapäeva maailm on niivõrd tihedalt põimunud, et ka kaubanduspoliitika küsimustes pole enam riikidel päris vabad käed. Kaubandusproteksionismi mõiste on aga väga lai ning selle hõlmamiseks ei saa piirduda vaid riikide kaubanduspoliitika küsimustega.

Proteksionismi mõistel ei ole ühest definitsiooni. Kuna mõiste tähendus on muutunud niivõrd laiaks, siis käesoleva töö kontekstis ei saa seda mõista vaid tariifide taseme või muu lihtsustuse kaudu. Seetõttu lähtutakse Delacroix' ja Bornoni (2005: 355) laiemast definitsioonist: „Proteksionism on valitsuse poliitikate kogum, mille eesmärgiks on kaitsta kohalikke ettevõtteid väliskonkurentsi eest“. Ka antud definitsioon jääb kohati kitsaks, sest valitsuse eesmärgi antud küsimuses vaid kohalike ettevõtete kaitsmisena näha on lühinägelik. Selline mõiste määratlus on siiski sobilik, sest kohalike ettevõtete hea käekäik on aluseks riigi konkurentsivõimele ja seeläbi ka heaolu tasemele. Seetõttu vaatab ka antud töö laiemalt, mil määral võiksid proteksionistlikud meetmed olla riikide konkurentsivõimele ja heaolule positiivse mõjuga ning mil määral oleks mõistlik vabakaubanduse kasuks otsustada.

Siit tekib aga küsimus, mida võiks ja peaks üleüldse käsitlema proteksionistliku meetmena. Kõige lihtsam on jaotada meetmed kaheks: kvantitatiivselt ja kvalitatiivselt mõõdetavateks. Neist esimesed tähistavad tüüpilisemaid kaubanduspoliitilisi meetmeid. Kvalitatiivsed barjäärid viitavad laiemalt valitsuse poliitikatele ja regulatsioonidele, mis otseselt või kaudselt takistavad vabakaubandust. Konkreetselt hõlmavad kvantitatiivsed proteksionismi mõõdikud peamiselt: (Bussière *et al.* 2011: 830, 842)

- imporditariife,
- impordi kvoote ja piiranguid,
- valitsusepoolseid otseseid- ja ekspordisubsiidiume,
- valuutakursi kontrolli/manipuleerimist².

Olulisemate kvalitatiivsete barjääridena kvalifitseeruvad (*Ibid.*: 842):

- tehnilised barjäärid,
- sanitaarsed nõuded,
- intellektuaalse omandi kaitse,
- *dumpinguvastane* seadusandlus³.

Väga paljudes varasemates uuringutes on proteksionismi hinnatud vaid ühe mõõtme, tariifide taseme, kaudu. Samas on selge, et tariifid ei ole ainsad proteksionistlikud meetmed. Et anda hinnang sellise lihtsustatud käsitlemise otstarbekusele on oluline mõista, kui oluliselt vähemtuntud meetmed riikidevahelist kaubandust üleüldse mõjutavad.

Seejuures tuleb tähele panna arenguid ajalises võtmes. Ajalooliselt on imporditariifid kahtlemata olnud olulisimad. Tänapäeval on selge, et need näitavad proteksionismi tasemest vaid ühe osa. Veelgi enam, suurema avatuse ja vabakaubanduse poole liikumise all ongi silmas peetud eeskätt tariifide vähenemist. Kuigi viimasel kümnendil on just neid oluliselt vähendatud, on esile tõusnud uued proteksionistlikud võtted (McGee 2011: 442). Vabakaubanduse lepped reguleerivad eelkõige tariife, mida riigid ei saa väga suures ulatuses tõsta, sest neile on WTO raames seatud ülempiirid, kuid teisi proteksionismi vorme on siiani mõõta ja piirata keerulisem (Bussiére *et al.* 2011: 833). Seejuures võib mittetariifsete kaubandusbarjääride rakendamise tõus olla oluline vastukaal kaubanduse liberaliseerimisele (Drope 2007: 401). Seetõttu on praeguseks tariifide võtmine proteksionismi hindamise aluseks muutunud ebanõistlikuks, sest nende tähtsus protsesside mõjutajana on langenud. Üha suuremat tähelepanu tuleb seega pöörata muudele meetmetele, sest ka valitsused on tegutsemispiirangute tagajärjel oma tähelepanu ümber suunanud. Varasemal ajal andis tariifide tase üldisest proteksionismi

² Vahetuskursi proteksionism tähendab, et riigi valuuta vahetuskurss on alahinnatud, mis põhjustab väiksemat importi ja suuremat eksporti (Malpass 2005: 107).

³ Vt lähemalt alapeatükist 1.3 (lk 20).

tasemest kahtlemata hea ülevaate, aga nüüdseks on proteksionismi mõiste oluliselt mitmekesistunud.

Kaubanduspoliitika proteksionistlikkust või liberaliseeritust mõjutab riigi ja ühiskonna vastastikune koostoime, täpsemalt avalikkuse proteksionismi surve ja antud poliitika läbipaistvus. Nendest lähtuvalt saab teoreetilisest lähtepunktist riigid vastavalt liberaliseerituse tasemele jaotada neljaks: (Ugur 1998: 658, 667)

- range proteksionism,
- selektiivne proteksionism,
- selektiivne liberaliseerimine,
- domineeriv liberaliseerimine.

Majanduskriisi tingimustes võib nii avalikkuse surve kui poliitika läbipaistvuse tahku hinnata poliitikategijate proteksionistliku meelestatuse süvenemisel oluliseks. Poliitika läbipaistvus on vähenenud proteksionistliku poliitika mitmekesistumise tõttu. Avalikkuse surve on kasvanud meedia suurenenud tähelepanu tõttu antud küsimustes. Üldise seaduspärana tuuakse välja, et avalikkus on majandussurutise ajal kaubanduse suurendamise vastu vaenulik (Drezner 2004: 31). Seetõttu mõjutab majanduse tsüklilisus kaudselt ka proteksionistlike meetmete taseme tsüklilisust.

Praeguse majanduskriisi ajal saab proteksionismiga kaasnevaid ohtusid hinnata võrdlusena 1930. aastate kriisiga. 1929. aasta turu kokkuvarisemisele järgnenud proteksionistlik mõttelaad põhjustas kriisi ülekandumist uutesse piirkondadesse ja Suure Depressiooni süvenemist. Aastatel 1929-1933 vähenes maailma kaubandus kokkuvõttes tervelt 66%. Tollastest proteksionistlikest meetmetest olulisim oli tariifide järsk kasv, aga mõju avaldasid lisaks kvoodid, vahetuskursi devalveerimised, ekspordi subsideerimised ja teised kaudsed meetmed. (Bussiére et al. 2011: 827) Proteksionistlike meetmete põhjustena võisid toona rolli mängida poliitiline võitlus ja nõrgenenud riigi maksebilanss (Eichengreen, Irwin 2010: 878). Kindlasti tuleb nentida, et Suure Depressiooni õppetund peaks objektiivselt lähenedes praeguse kriisi valguses proteksionistlike mõtteid tagasi hoidma. Ratsionaalselt ei tohiks poliitikud ainuüksi poliitilise võitluse eesmärgil riigi majandust halvavaid samme ette võtta. Seega jääb veel võimalus, et proteksionistlikumaks muututakse maksebilansi parandamise eesmärgil. Seetõttu suunataksegi käesolevas töös tähelepanu küsimusele, kas protekt-

sionistlikud sammud aitavad ka tegelikult riigi maksebilanssi parandada ehk kasuletusele suunatud poliitikal võiks mingigi ratsionaalne põhjendus olla.

Peamised proteksionismivastased väited on, et see on majanduslikult ebatõhus ja lisaks toob kaasa indiviidide vabaduse piiramise (Delacroix, Bornon 2005: 355). Lisaks sellele peetakse seda ebaeetiliseks, sest sellest kasusaajate võit on väiksem ülejäänute kaotusest, olles mingil määral õigustatav vaid juhul, kui kasusaajaid on arvuliselt kahjukannatajatest enam (McGee 2011: 435, 437), mis aga samuti üldiselt paika ei pea. Üleüldine proteksionistlik laine tooks endaga kaasa majanduslanguse ja elustandardite languse peaaegu kõikides riikides, kusjuures suurem tagasilöök oleks see arenguriikidele. Praeguste vabakaubanduse negatiivsete mõjudega tuleks seetõttu tegeleda hoopis kaubandusregulatsioonide parandamise kaudu, millest saaksid kasu kõik riigid, tagades laialdase juurepääsu tervishoiule ja parandades töajõu kvalifikatsioonitaset. (Hillebrand 2010: 14-15)

Proteksionistlike meetmete kehtestamine võib kokkuvõttes konkreetsele riigile majanduslikult kasulik olla vaid väga spetsiifilistel asjaoludel (Maier 2008: 88). Riik, mis kavatseb importi piiravast poliitikast abi otsida, peab esiteks lootma, et välisriigid, keda häirib ekspordivõimaluste vähenemine, ei võta kasutusele vastumeetmeid. Kui nii juhtub, võib see kaasa tuua kaubandussõja, mis kahjustaks kõiki osapooli. (Nenci 2011: 1812) Teiseks kaaluvad pikemal perioodil proteksionistlike meetmetega kaasnevad vahetuskursi muutuse negatiivsed mõjud üle esialgsed võimalikud positiivsed majanduslikud stiimulid. (Maier 2008: 88) Sellest lähtuvalt ei tohiks ükski riik majanduslikult objektiivsetel kaalutlustel piiravaid meetmeid rakendada ka siis, kui lühiajaliselt oleks teatud positiivne mõju võimalik.

Seega proteksionismist tulenev suur hulk turumoonutusi tähendab keskpikal ja pikal perioodil olulisi kulusid, eriti vastavaid meetmeid rakendavatele riikidele. Subsiidiumid kohalikule tööstusele (otsene riigi abi, garantiid, tagatised) viivad ettevõtete kulud kunstlikult alla, samas tariifid või *antidumping* viivad kunstlikult üles imporditud kaupade ja teenuste hinnad. (Bussiére *et al.* 2011: 842) See on otseselt põhjuseks, miks proteksionism ei ole kestlik poliitika.

Tähelepanuväärseks asjaoluks proteksionistliku poliitika juures on eelnevast lähtuvalt, et see annab turu teatud osapooltele eelise. Proteksionismist võitjad on niisiis kohalikud tootjad, kes saavad kasu, sest välismaised tootjad on takistatud müüma oma kaupa

kohalikule turule hinnaga, mida nad tavaolukorras küsiks. See muudab importkaubad vähem konkurentsivõimeliseks ja annab kohalikele tootjatele võimaluse küsida suuremat hinda, kui nad saaksid vabaturu tingimustes. Kaotajateks võib aga pidada kõiki teisi, sest proteksionism põhjustab hindade tõusu ja isegi mõne toote kadumise turult, mistõttu tuleb leppida teise või kolmanda valikuga. (McGee 2011: 441-442) Sellest lähtuvalt võib arvata, et proteksionismi rakendamise põhjuseks võivad sageli olla mõjusad huvigrupid, kelle arvamusega valitsus mingil põhjusel arvestab.

Samas väidetakse ka, et kaubandusproteksionistlikud meetmed võivad poliitikutele huvigruppide survele vastu tulles ratsionaalsed näida vaid siis, kui nad jätavad majandusteooria kõrvale (Nenci 2011: 1812). Seega võib juhtuda, et isegi kõige parema vabakaubanduse poolt rääkiva argumenteerituse juures jäävad riigid endiselt teatud maani proteksionistlikuks ja seda selgelt erapoolikutest kaalutlustest lähtudes. Järgnevalt vaatlemegi lähemalt põhjuseid, miks vaatamata selgetele proteksionismi vastuargumentidele seda poliitikat ikkagi rakendatakse ja kuidas seda põhjendatakse.

1.3 Kaubandusproteksionismi esile kutsuvad tegurid

Eelnevad alapeatükid käsitlevad arvukalt argumente, miks maailm peaks suunduma vabakaubandusliku süsteemi poole. Ometi pole sellesuunaline liikumine olnud praktikas sirgjooneline. Ajast aega tuleb ette perioode, kus väga paljud riigid muutuvad üheaegselt mõnevõrra suletumaks. Kehtivad kaubanduskokkulepped on muutnud olukorda viimastel kümnenditel jõudsalt paremaks, aga praegusel hetkel on seis pigem selline, et uusi edusamme lähiajal oodata pole. Kaubanduslääbirääkimised on muutunud väga poliitiliseks ning tulemusteni jõudmine on ülimalt keeruline, sest kaubandusest tulenevad kasud on harva kohesed ja nähtavad, samas kui kulud on vähemalt näiliselt koheselt tuntavad (Läidi 2008: 61). Käesolevas alapeatükis vaadeldakse lähemalt, milliseid olulisemaid põhjusi võivad riigid proteksionistlike suundumuste ajenditena esile tuua. Lisaks analüüsitakse, kuivõrd adekvaatsed sellised põhjendused antud käitumisele on.

Kirjanduses tuuakse esile kümme peamist põhjust, miks riigid rakendavad proteksionistlikku poliitikat. Järgnevalt uuritakse neid lähemalt ja analüüsitakse, kas lisaks käesolevas töös peamiselt uurimise all olevatele majanduslikele põhjustele

(ekspordi ja impordi maht ning nende suhe) on veel olulisi proteksionistliku poliitika pooltargumente. Kuigi maksebilansi defitsiidi vähendamise küsimus on selgelt antud töö fookuses ning loetletud punktidest tähtsaim, ei saa ainuüksi selle põhjal anda hinnanguid, kas proteksionistlik poliitika on õigustatud. Seetõttu on vastavalt konkreetsetele juhtumitele oluline ka teisi argumente silmas pidada.

- Maksebilansi defitsiidi vähendamine⁴

Esimesena võetakse lühidalt vaatluse alla antud töö peamine uurimisteema. Nimelt tuuakse proteksionismi põhjusena sageli esile riigi nõrk maksebilansi jooksevkonto. Piiravatest meetmetest otsitakse abi impordi ja ekspordi suhte parandamiseks ning seeläbi loodetakse tõsta riigi konkurentsivõimet. Seda eesmärki toetab muuhulgas IMF, kes lubab liikmesriikidel ajutiselt jooksevkonto parandamiseks kaubanduspiiranguid kehtestada (Bown, Tovar 2011: 117).

Tegu on huvitava probleemiga, sest see tuleneb otseselt vabakaubandusest. Ühelt poolt on rahvusvahelised kapitalivood vajalikud ja tõstavad efektiivsust, kuid teisalt põhjustab see mõnede riikide puhul suuremahulist maksebilansi defitsiiti (Draper *et al.* 2011: 129). Kui riikidevaheline kaubandus oleks nõrk, siis ei oleks riikidel põhjust ka jooksevkonto seisu pärast suurt muret tunda. Aktiivse kaubanduse korral tähendab suur jooksevkonto defitsiit aga juba teatud probleeme, sest vähendab majanduskasvu perspektiivi.

Lisaks nähakse jooksevkonto defitsiiti isegi õitsengu ja kasvu aegadel ohuna stabiilsusele. Selline arvamus tugineb merkantilistlikule arusaamale, et kaubanduse ülejääk on riigile kasulik ning arvatakse, et see on põhjustatud riigi suhtelisest konkurentsivõime tugevusest. Kaubanduse defitsiiti nähakse halvana ja selle põhjuseks peetakse välisriikide ebaausaid tavasid. (Draper *et al.* 2011: 130) Siin on aga selge riikidevahelise konflikti alge, mille tulemuseks võivadki olla uued proteksionistlikud meetmed. Samuti tuleneb siit tõsiasi, et riikide vahel toimub pidev konkurents ning teisi riike nähaksegi konkurentidena. Selles valguses on globaalse eesmärgi saavutamine koostöö kaudu äärmiselt küsitav.

Paljude riikide väliskaubanduse defitsiit on viimastel aastatel kasvanud märkimisväärselt, hoolimata sellele langevast avalikust tähelepanust (Faruquee *et al.*

⁴ Lähemalt on seda punkti käsitletud alapeatükis 1.4 ja töö 2. peatükis ehk empiirilises osas.

2008: 2652). See on aga päevakorda tõstnud protektsionismi puudutavad küsimused. Küsimustele, kas ja millist riigi jooksevkontot puudutavat kasu võiksid riigid protektsionistlike meetmete rakendamisest saada, otsitakse vastuseid antud töö empiirilises osas teises peatükis. Selle eesmärgiks on hinnata, kas peab paika paljude poliitikakujundajate eeldus, et ajutised protektsionistlikud meetmed on riigile jooksevkonto parandamise eesmärgil kasulikud.

- Tulu riigieelarvesse

Riigieelarve täitmise eesmärgil saab rääkida tariifide kehtestamisest ja seda eelkõige vaesemates arenguriikides. Paljudes arengumaades on keeruline teenida piisavalt üksikisiku ja ettevõtte tulumaksu või muude maksude pealt, mille põhjuseks on kõrge tööpuudus ja suurte firmade nappus (Milner, Kubota 2005: 111). Soovitud tulu teenimiseks kehtestavad valitsused väliskaupadele kõrgemad tollimaksud.

Ometi ei ole kõigil arengumaadel alati vabadust tariife kehtestada. See kehtib eelkõige Sahara-taguse Aafrika kohta, kellest paljudel on arvestatav suhteline eelis põllumajandussektoris ja mineraalide nagu teemandid, kuld ja vask tootmises. Nende majanduslik ja poliitiline tahe on seotud IMFi soovidega kõrgete võlatasemete tõttu. Viimane aga nõuab peaaegselt majanduse liberaliseerimist. (*Ibid.*: 124) Seega on riikide vastastikune sõltuvus ja globaalne reguleerimine viinud selleni, et arenguriikidel puudub teatud osas võimalus endale soovitud viisil riigieelarvet kujundada.

Kui riigil on siiski võimalus ja vajadus just tariifide suurendamise kaudu riigieelarvet kasvatada, siis tuleb siinkohal arvestada ohuga, et suuremad tollimaksud võivad teatud määral vähendada impordi mahtusid. Seetõttu peavad valitsused kindlasti kalkuleerima, kas oodatavad tulud ületavad kahju, mis vähenenud impordist tuleneb. Kokkuvõttes võib öelda, et riigieelarvet täitmiseks võib tariifide suurendamine olla lühiajaline meede, kuid pikaajalises plaanis seda väga arvestatavaks tegevusvariandiks pidada ei saa.

- Arenemisjärgus tööstuse kaitsmine

Tööstuse kaitsmise argument on üks levinumaid põhjendusi, mida samuti kasutavad sageli just arengumaad. See on ka protektsionismi pooldavate teoreetikute üks põhi-väidetest, et impordile seatavad tariifid või otsesed keelud on vajalikud vastava riigi tööstuse kaitsmiseks (McGee 2011: 434). Arenguriikide mittepõllumajanduslike

sektorite areng on ülimalt oluline, sest suurendab rahvuslikku sissetulekut ja aitab leevendada vaesust (Oskam *et al.* 2004: 456).

Tariifide kaitseks tuuakse välja, et riigis võib olla palju suure potentsiaaliga tööstusi, mis peaksid tulevikus muutuma rahvusvaheliseks. Neil on vaja aega, et oma turuosa suurendada, tööjõudu välja õpetada ja õppida tootma võimalikult kuluefektiivsel meetodil. (*Ibid.*: 456) Seega vajavad nad kaitset madalate kuludega välistootjate eest, kuni ollakse võimelised konkureerima võrdsetel alustel. Seetõttu muudetakse protektsionistlike meetmete kaudu välismaised kaubad kunstlikult kallimaks, kohalikud ettevõtted saavad hinda tõsta ja seeläbi suuremat kasumit, mis paneb aluse ettevõtte laienemisele ja konkurentsivõime suurenemisele.

Kuigi pealtnäha on tegemist arengumaadele väärt lahendusega, kaasneb siin mitmeid probleeme. Esiteks on juba juurutatud protektsionistlike meetmete kaotamine poliitiliselt ebapopulaarne otsus. Erihuvidega inimesed veenavad poliitikuid, et edasine kaitsmine on endiselt õigustatud. Teiseks on valitsusel väga keeruline otsustada, millistel tööstustel on tõepoolest potentsiaalne suhteline eelis ning mis seetõttu tõesti kaitset vajaksid. Kui seda hinnatakse valesti, on tegu väga suure finantsressursside raiskamisega. (*Ibid.*: 457) Samuti ei saa kindel olla, et toetuste najal tegutsev ettevõtte suudab oma tegevust kuigivõrd optimeerida. Seega võib antud argument mingites tingimustes olla veenev, aga praktikas on soovitud tulemuse saavutamine vähetõenäoline.

- Töökohtade kaitsmine

Protektsionismi pooldajad leiavad, et kõrgepalgalised riigid ei konkureeri madalapalgalistega võrdsetel alustel, sest viimased suudavad alati parema hinnaga toota, mis põhjustab kõrgepalgalistes riikides suure töötuse (Lawrence, Litan 1987: 289). Leitakse, et tõstes kaubandusprotektsionismi taset, tõstab valitsus ühtlasi kohalike kaupade hinda, mis peaks meelitama inimesi uusi ettevõtteid looma, mis tähendaks uusi töökohti (Costinot 2009: 1011). Samas vabakaubanduse pooldajad väidavad, et protektsionism ei lahendaks töötuse probleeme, sest vabal turul kannustab suurem konkurents tööjõu ja kapitali ümberpaigutamist kasumlikumatesse majandussektoritesse (Drezner 2004: 23). Jällegi on mõlemal leeril omad kindlad seisukohad ning kummaski on kahtlemata ka vähem või rohkem tõtt.

Suurima probleemina nähakse siin seda, et protektsionistlik poliitika peaks soodsa tulemuste saavutamiseks olema väga tõhus, mille teostamine pole kerge. Kui seda ei suudeta, hävitavad näiteks mittetõhusad subsiidiumid töökohti sektorites, milles riigil on tegelikult suhteline eelis ning võimendab vähevõimekaid sektoreid (Drezner 2004: 33). Selline suundumus ei ole kindlasti kestlik. See avaldab otsest mõju ka töötusele, sest tariifide tõstmine peaks konkurentsivõime alanemise tõttu reaalpalku alandama, mis on aga arenenud ametiühingutega riikides keeruline, ja seetõttu kaasneb töötuse kasv (Eijnbergen 1987: 694; Griswold 2010: 181). Jällegi on keeruline öelda, millised mõjud on tugevamad ja kas protektsionismil on töötusele positiivne mõju. Empiirilised andmed on tavaliselt aga näidanud, et tegelikult on suurem protektsionismi tase seotud suurema töötusega (Costinot 2009: 1013). Seetõttu on ka töötuse vähendamise väide protektsionismi poolthäälena väheveenev.

- Kaitse *dumpingu* eest

Dumping tähendab suurtes kogustes kauba müümist teises riigis tootmishinnast väiksema hinnaga. Selle eest kaitsmiseks on muutunud populaarseks *dumpinguvastane* seadus, mis keelab välismaistel tootjatel küsida välisturul tootmiskulust madalamat hinda. Võib öelda, et *dumpinguvastased* seadused kaitsevad spetsiaalseid huvisid laiema avalikkuse arvel, kes maksavad kõrgemat hinda. (McGee 2011: 442-443) Tegu on otseselt protektsionistliku meetmega, sest piirab mõne teise riigi ekspordisoovi näiteks olukorras, kus viimasel on teatud kauba osas suur ülejääk. Samas on tegu äärmiselt vastuolulise poliitikaga, sest on keeruline teha kindlaks, kas konkreetsel juhul on tegemist katsega teise riigi tööstus välja kurnata või püüab eksportiv riik tõesti vaid oma varudest lahti saada.

- Poliitiline võistlus siseriiklikult

Protektsionistlikud küsimused tõstatuvad sageli ka poliitilise võistluse osana. See on muuhulgas üks nendest küsimustest, mille abil poliitilised parteid püüavad hääletajaid enda poole võita. Kaubanduspoliitika poliitökonoomilised teoreetilised hääletusmudelid käsitlevad kahte erinevat lähenemisviisi. Esimene neist on mediaanhääletaja lähenemine. Mõnede autorite väitel määrab partei kaubanduspoliitika eelistuse enamuse hääletamine ehk poliitilised parteid valivad sellised tariifide määrad, millega võiks valimisvõidu tõenäosust maksimeerida. Teine teoreetiline lähenemine kannab nime

poliitiline toetus. Selle alusel põhjendatakse tariife kui vastust kindlate huvigruppide nõudmisele, näiteks tööstused ja ühendused. Partei teeb otsuse selle põhjal, kui palju mingi poliitika talle hääli võidab võrreldes samal ajal kaotatavate häältega. See mudel võtab arvesse ainult huvigruppide mõju ega arvesta parteide omavahelist suhestumist. (Yu 2009: 523-524) Sõltumata mudelist on selge, et poliitilise võistluse rolli proteksionismi suundumuste juures ei tohiks arvestamata jätta.

Igal parteil on üks osa valijaskonnast ideoloogiliste kaalutlustega. Proteksionismiga seotud tegevusprogrammi koostades peavad parteid seega maksimeerima mitte-ideoloogiliste häälte hulka. (*Ibid.*: 525) Enamasti kipub olema nii, et valimisteagene lühiajaline proteksionistlik poliitiline vaade on vältimatu, sest koduturu kaitsmine jätab poliitikust mulje, nagu ta võtaks ette otsustavaid samme majanduse heaks (Drezner 2004: 23). Valimiste järel võetav proteksionismi suund sõltub sellest, kui suurel määral valitsema asuv partei antud küsimuse oma valimislubadustega sidus.

- Poliitiline võitlus rahvusvaheliselt

Kaubanduspoliitika on osa välispoliitikast ja seega tuleb seda vaadata osana laiemast rahvusvaheliste suhete aspektist. Majanduslikud meetmed võivad osutuda oluliseks saavutamaks edu muudel aladel, näiteks diplomaatilistes kõnelustes (Bernholz 1991: 243). Sellised meetmed on üldjuhul ajutised ning nende ainsaks eesmärgiks on panna teine riik mingis küsimuses sobival viisil käituma.

Lisaks sellele kasutatakse proteksionistlikke meetmeid maailmas jõupositsioonide jagamisel. Näiteks USAs nähakse globaliseerumist süüdlasena uute riikide võimsuse kasvus ning sellest on saanud proteksionismi arutelude keskne teema (Stiglitz *et al.* 2007: 76). Samuti on Euroopa Liidu ida suunas laienemine toonud endaga kaasa mõõduka proteksionistliku pöörde (Elsig 2010: 794), mis võib samuti näidata teatud kartust jõupositsioonide ümber mängimise ees.

- Rahvuslik julgeolek

Teatud sektorid on riikidele riigikaitse seisukohast strateegiliselt niivõrd olulised, et nende hääbumist ei saa riik endale lubada. Põllumajanduse ja terase sektorid muutuvad tähtsaks just sõjaolukorras, mistõttu väga paljud riigid jagavad nende sektorite tootjatele otsetoetuseid.

Ka selle tegevusega kaasneb mitmeid probleeme. Uuringud näitavad üldiselt, et põllumajandusliku tootmise toetamise vähendamine parandab tootmise efektiivsust. Toetused tulevad mõningal määral kasuks vaid vastava riigi põllumajanduslikele tootjatele, aga kulud jagatakse ühiskonna kui terviku vahel. (Upīte, Pilvere 2009: 26-27) Seega ei tohiks riik sellist abinõud rakendades liiale minna, sest lisaks muule on ebatõenäoline, et riik kaotab kriisiolukorras kõik välismaised tarnijad.

- Tarbijate kaitsmine eaturvaliste toodete eest

Rahvusvahelise kaubanduse suure rolli tõttu peavad vastutustundlikud valitsused üha enam reguleerima importkaupade ohutusnõudeid, et vähendada ebavajalikke sotsiaalseid kulutusi (Bamberger, Guzman 2008: 1443). See toob endaga kaasa varjatud kaubandusbarjäärid, mida samal ajal püütakse kaubandusläbirääkimistel vähendada. Nende vähendamisel seondubki kõige keerulisem probleemküsimus vaidlustega riikidesiseste tootestandardite üle, millel ei ole sageli selget alust või teaduslikku põhjendust (Sturm 2006: 565). Mõistlik oleks siinkohal leida tasakaal ning reguleerida vaid asjakohaseid ja vajalikke importkaupu. Praktikas luuakse standardid küll pealtnäha ohutuse tagamiseks, aga sageli taandub kogu küsimus kohalike tootjate kaitsmisele väliskonkurentsi eest.

- Kultuuri säilitamine

Globaliseerivas maailmas peetakse üldiselt vajalikuks kultuuri säilitamiseks seda liigsete võõrmõjude eest kaitsta. Kultuuriline erand on muidu üldiselt tunnustatult ihaldatud vabakaubanduse idee võimalikuks proteksionismi mõeldavaks erandjuhiks (Delacroix, Bornon 2005: 355).

Seega võib näha, et kultuuriline aspekt ongi üheks väheseks adekvaatseks proteksionismi põhjendamise argumendiks. Muudel otstarvetel võib proteksionismist kasu olla, aga seda vaid üsna spetsiifilistel asjaoludel, mille esinemine praktikas on pigem vähetõenäoline. Vaidlusalune on siiski riigi maksebilansi parandamise küsimus, kus päris selget ja lõplikku seisukohta välja kujunenud ei ole. Järgnevas alapeatükis vaatlemegi selle aspekti teoreetilisi aluseid lähemalt.

1.4 Kaubandusproteksionismi taseme ja väliskaubanduse mahu ning tasakaalu vahelised eeldatavad seosed

Väliskaubanduse tasakaalu säilitamine või paremal juhul ülejäägi saavutamine on väga sageli riikide kaubanduspoliitika üheks aluseesmärgiks ja –põhimõtteks. See tuleneb merkantilistlikust arusaamast, et võimalikult suur kaubanduse ülejääk on tugeva majanduse aluseks ja seega riigile kasulik. Selle eesmärgi saavutamiseks on vaja soodustada eksporti ning samal ajal hoida importi võimalikult madalal tasemel. Merkantilistid leidsid, et see on saavutatav proteksionistliku poliitika abil, eeldades, et see vähendab importi, aidates seeläbi parandada riigi netoeksporti⁵.

Samas on väga palju uuritud kaubandusbarjääride liberaliseerimise seost globaalse kaubavahetuse mahuga. Nii teoreetilised kui empiirilised uuringud on näidanud üheselt, et mida kõrgemad proteksionistlikud piirangud riigiti, seda väiksem on kaubanduse maht maailma tasemel. (Nenci 2011: 1810-1812) Seega kui riigid käituvad merkantilistlikult, ei ole võimalik, et neist kõik suudavad säilitada oma ekspordimahu.

Seetõttu on oluline teha vahet, millised riigid võiksid saada proteksionistliku poliitika kaudu abi maksebilansi jooksevkonto parandamiseks. Siinkohal on oluline arvesse võtta riikide struktuuralsed erinevused, mis võivad mõjutada kaubandustõkete vähendamise mõju kaubanduse tulemuslikkusele, seega eraldada tööstusriigid arenevatest riikidest (*Ibid.*: 1811). Sellest tulenevalt võib väita, et antud küsimuses ei tohiks vaadata ainuüksi proteksionistlike meetmete globaalseid mõjusid, vaid lisaks võtta arvesse meetmeid rakendavate riikide arengutaset. Arengutasemest tulenevaid võimalikke proteksionistlike meetmete mõjude erinevusi väliskaubandusele uuritaksegi käesoleva töö empiirilises osas. Järgnevalt vaadeldakse majandusteoorias analüütiliselt leitud seoseid, mis eraldi riikide struktuuralseid ehk säästmise ja investeerimise taseme erinevusi ei käsitle.

1.4.1 Proteksionismi tasemel puudub mõju väliskaubanduse tasakaalule

Makroökonomika teoorias tuuakse analüütiliselt välja, et kaubanduspoliitika abil ei saa jooksevkonto seisut parandada. Selle põhjendamiseks eeldatakse, et riik suurendab impordi piiramiseks kaubandusbarjääre. Lisaks eeldatakse, et muud tingimused jäävad

⁵ Netoekspordiks nimetatakse ekspordi ja impordi vahet.

samaks ehk piirangute suurendamise tulemusena riigis säästmise ja investeerimise otsused ei muutu. Kaubandusbarjääride tõstmine tähendab, et välisvaluuta nõudlus väheneb koos importkaupade nõudluse vähenemisega. Kuna kohalikud säästud ja investeringud ei muutu, jääb kohaliku valuuta nõudlus samaks, mis aga välisvaluuta nõudluse vähenemise tõttu tähendab kokkuvõttes kohaliku valuuta suhtelist kallinemist ehk reaalkursi suurenemist. (Draper *et al.* 2011: 145) Siit on nähtavad piirangute suurendamise otsuse vastassuunalised mõjud.

Kui impordi vähenemine justkui tähendaks netoeksporti suurenemist, siis reaalkursi suurenemine toob kaasa kodumaiste kaupade suhtelise kallinemise, mis hoopis stimuleerib importi ja pärsib eksporti. Need mõjud kokkuvõttes tasakaalustavad üksteist ning seega jääb netoeksport muutumatuks. (Mankiw 2010: 142) Seega vaidlustab makroökoonoomiline analüüs riikide lootused parandada jooksevkonto seisu või vähendada väliskaubanduse defitsiiti kaubanduslike piirangute kehtestamise näol. Kaubanduse tasakaal ei sõltu makroökoonoomika alusel mitte kaubanduspoliitikast, vaid säästmise ja investeerimise otsustest.

Makroökoonoomikas on seega jõutud järeldusele, et üks peamisi riikide kaubanduspoliitika eesmärke ehk maksebilansi jooksevkonto seisu parandamine ei ole tegelikult kaubanduspoliitika raames üldse teostatav. Siiski püüavad riigid seda endiselt teha, lootes, et kaubanduspiirangud aitavad netoeksporti suurendada. Makroökoonoomika väidab siinkohal, et piirangutel netoeksportile üleüldse mõju ei ole. Seetõttu võiks eeldada, et ka empiirilisel puudub kaubandust piiravatel meetmetel mõju riigi väliskaubanduse tasakaalule.

1.4.2 Proteksionismi suurenemine vähendab nii ekspordi kui impordi mahtu

Kuigi analüütiliselt jääb väliskaubanduse tasakaal kaubanduslike tõkete lisamisel muutumatuks, ei tähenda see, et ka eksport ja import jäävad samale tasemele. Eespool on näidatud, et piirangute suurendamisel on impordile vastassuunaline mõju. Kuivõrd aga reaalkursi kallinemise tulemusena uuel tasakaalutasemel eksport väheneb ning netoeksport jääb muutumatuks, siis peab ka import kokkuvõttes siiski vähenema. Seega ei stimuleeri reaalkursi kallinemine importi nii suurel määral, et see suudaks katta piirangutest tuleneva impordi vähenemise. (Mankiw 2010: 143) Proteksionistliku

poliitika tulemuseks on järelkult nii ekspordi kui impordi vähenemine. Makro-ökonoomika seisukohast ei ole seega kaubanduslikel piirangutel majanduslikust seisukohast mingit ratsionaalset otstarvet.

Kui tarbijad maksavad kaubandustõkete tõttu kõrgemat hinda, siis tegelikult kannatavad ka ekspordile orienteeritud ettevõtted, kelle jaoks kallineb imporditava sisendi hind (Draper *et al.* 2011: 145). See on veel üks põhjustest, miks merkantilistlik arusaam, et impordi piirates on võimalik ekspordi soodustada, ei kehti.

Seega peaksid teoreetiliselt vähenema eksport ja import kokkuvõttes samal määral. Selle alusel võib vastavasuunalisi mõjusid eeldada ka empiiriliselt. Siin käsitletud eelduste esinemist praktikas kontrollitaksegi bakalaureusetöö teises peatükis.

Proteksionistlikest meetmetest ei ole hoolimata analüütilisest tagapõhjast senini loobunud ning trend on selline, et traditsiooniliste tollimaksude ja kvootide asemel kehtestatakse uusi, nn varjatud barjääre. Seega on oluline uurida, kas selliste meetmete kasutamine on praktikas kellelegi siiski kasulik. Kuivõrd paljud autorid on sageli arvanud, et kaubandusest kasu saamist mõjutab riikide arengutase, siis tuleks uurida, kas erineva arengutasemega riigid võivad ka kaubanduslike piirangute kehtestamisest erinevat majanduslikku kasu saada. Käesoleva töö teises peatükis uuritaksegi kaubandusproteksionismi majanduslikke mõjusid erineva arengutasemega riikidele lähemalt.

2. KAUBANDUSPROTEKTSIONISMI TASEME JA VÄLISKAUBANDUSE SEOSTE EMPIIRILINE ANALÜÜS

2.1 Asjakohaste näitajate ja analüüsi metoodika kirjeldamine

Seosed kaubandusproteksionismi taseme ja väliskaubanduse vahel ei ole kindlasti üks-ühesed. Esiteks tuleb siin arvestada alapeatükis 1.2 välja toodud proteksionismi mõiste sisu keerukust. Sellest tulenevalt ei saa proteksionismi taset vaadata ühemõõtmelisena ehk ainult ühest näitajast sõltuvana. Tegu on tunduvalt komplekssema ja mitmetahulisema nähtusega. Teiseks on varasemad empiirilised uuringud näidanud, et proteksionistlike meetmete rakendamine ei avalda kõikides riikides väliskaubandusele sarnast mõju (Nenci 2011: 1811), mistõttu tuleb olukorda analüüsida riikidevahelisi erinevusi arvesse võttes. Teoreetilisest osast lähtuvalt on siinkohal määrava tähtsusega riigi säästude ja investeeringute tase, mistõttu tuleb arvesse võtta riikide struktuuralseid erinevusi ning arengutasemete lõikes riike eraldi käsitleda.

Proteksionismi taseme hindamiseks kasutatakse mitmeid erisuguseid meetodeid. Enamikes uuringutes kasutatakse kaubandusvabaduse lähendina kaubandusintensiivsuse näitajat⁶, mis viitab kaubanduse mahu osakaalule vastava riigi sissetulekust (Squally, Wilson 2011: 1747). Antud juhul ei ole sellise lähenemise kasutamine õigustatud, sest kaubandusintensiivsus ei anna aimu tegelikult kehtestatud piirangutest. Põhjuseks on asjaolu, et see näitaja ei lähtu ainult kehtestatud piirangutest, vaid hõlmab muuhulgas muid näitajaid, nagu riigi ekspordi- ja impordisektori tugevus. Lisaks otsitakse käesolevas uuringus muuhulgas vastust küsimusele, milline on piirangute tegelik mõju kaubanduse mahule, mistõttu kaubanduse mahu käsitlemine piirangute hindajana on ebasobiv.

Ajalooliselt on peamiseks proteksionismi elemendiks peetud tollimaksusid ehk tariife, mistõttu on paljudes uuringutes piirdutud proteksionismi mõõtmisel tariifide

⁶ Kasutatakse valemit $(\text{eksport} + \text{import}) / \text{SKT}$ (Squally, Wilson 2011: 1747).

hindamisega. See on kaubandusintensiivsusega võrreldes mõnevõrra keerulisem näitaja, sest tariifide kvantifitseerimine on metodoloogiliselt probleemne⁷. Tariifide näol on seniajani tegemist ühe olulisema rahvusvahelise kaubanduse piirajaga. Nende tase on jäänud kõrgemaks arenevates turumajandustes, samas kui edasijõudnud riikides on neid kaubanduslepete tagajärjel oluliselt vähendatud. (Bussiére *et al.* 2011: 830) Viimase asjaolu tõttu ei pruugi vaid tariifide taseme kasutamine olla adekvaatne, kuivõrd see võib esile tuua teatud määral kallutatud pildi. Seda seetõttu, et mitmetes riikides on tariifid asendunud muude protektsionistlike meetmetega.

Seega tuleb üha enam arvesse võtta mitte-tariifseid kaubanduspiiranguid. Nende probleemiks on see, et nad pole otseselt kvantifitseeritavad ning seega seisneb nende mõõtmine vähemalt teatud määral hinnangutes vastavatele aspektidele (*Ibid.*: 833). Ühelt poolt avab rohkemate tahkute analüüsi kaasamine protektsionismi mõiste olemust paremini. Teisalt ei ole protektsionismi kõikide nüansside avamiseks vajalikud kõikehõlmavad andmed kõikide riikide osas kättesaadavad, mistõttu võib kannatada protektsionismi taseme hinnangute täpsus ning seeläbi võib nende usaldusväärsus sattuda mõningase kahtluse alla.

Antud töö seisukohast on siiski oluline protektsionismi mõiste võimalikult lai käsitlemine. Olgugi et sellised andmed on osalt hinnangulised ja seega ei pruugi täielikult reaalselt pilti kajastada, annavad nad täielikuma pildi kui muud näitajad. Siiski tuleb andmete analüüsimise juures punktuaalse täpsuse puudumist arvesse võtta. Käesolevas töös kasutatakse Axel Dreher'i (2006) poolt välja töötatud globaliseerumise indeksi majanduslike piirangute alamindeksit, mis hõlmab just võimalikult paljusid protektsionismi tegeliku taseme elemente. Autori arvates on selle andmestiku kasutamine õigustatud, sest selle koostamisel järgitakse kindlaid meetodeid ning seega annab protektsionismi taseme kohta võimalikult täpse pildi.

Dreher'i (2006) käsitluses on protektsionism majandusliku globaliseerumise üheks komponendiks. Piirangud jagab ta veel neljaks: keskmine tariifi määr, varjatud impordibarjäärid, maksud rahvusvahelisele kaubandusele ning maksebilansi kapitalikonto piirangud. Kõigile neljale on omistatud kaal, kusjuures tariifid on suurima osakaaluga ja kapitalikonto piirangud väikseimaga. Nelja komponendi väärtuste

⁷ Tariifide suurust hindab statistiliselt näiteks United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) oma andmebaasis Trade Analysis and Information System (TRAINS) (Bussiére *et al.* 2011: 830).

kaalutud keskmise teel leitaksegi kaubanduspiirangute üldnäitaja, mis varieerub väärtuses 0-100. Seejuures tähendab suurem väärtus väiksemaid piiranguid. Koondnäitajat kasutataksegi käesolevas töös proteksionismi taseme hinnanguna. Kasutatav indeks keskendub olulisel määral just varjatud impordibarjääridele (Chang *et al.* 2011: 434) ning samas ei jäta vaatluse alt välja ka traditsioonilisemaid piiranguid. Sellest kaalutlusest tulenevalt sobivad indeksi andmed väga hästi käesoleva töö uuringu läbiviimiseks.

Lisaks kasutatakse uuringus andmeid riikide väliskaubanduse kohta. Väliskaubanduse mahtu näitavad ekspordi ja impordi ulatus ning väliskaubanduse tasakaalu nende vahe. Impordi ja ekspordi mahtu vaadatakse osakaaluna riikide sisemajanduse kogutoodangust inimese kohta, et elimineerida erinevused riikide suuruse ja arengutaseme vahel. Nende suhet näitab netoeksport, mis saadakse impordi lahutamisel ekspordist, ning ka seda vaadatakse osakaaluna SKTst. Siinkohal kasutatakse Maailmapanga andmestikku, mis pakub antud näitajate kohta detailset informatsiooni. Impordi ja ekspordi osakaalude väärtused algavad nullist protsendist SKTst, kuid võivad ulatuda ka üle 100%. Seda seetõttu, et SKT arvestusse ei lähe import ja eksport eraldiseisvana, vaid just netoeksport. Viimase väärtus võib olla ka alla null protsendi, seda juhul kui import ületab ekspordi. Maksimumväärtuseks on aga teoreetiliselt 100% ning seda siis, kui netoeksport moodustab kogu sisemajanduse kogutoodangu.

Lähtuvalt teoreetilisest tagapõhjast uuritakse kirjeldatud andmete põhjal proteksionismi seoseid väliskaubanduse näitajatega. Teooriast tulenevalt peaks proteksionismi taseme suurenemine tooma kaasa nii ekspordi kui impordi vähenemise samas mahu, nii et netoeksport jääb samaks. Sellest lähtuvalt viiaksegi läbi regressioon- ja korrelatsioonanalüüs proteksionismi taseme ja vastavate väliskaubanduse näitajate vahel. Selle tulemusena tehakse kindlaks, kas teorias tehtud järeldused leiavad kinnitust ka empiirilisel ning kui suure mõjuga on tegemist.

Teoreetilises mudelis eeldati selliseid seoseid siiski vaid juhul, kui investeeringute ja säästude tase jäävad samaks. Mõistetavalt varieeruvad need aga riigiti, mis on oluliseks impordi, ekspordi ja netoeksporti erinevuste põhjuseks. Lisaks tuuakse teorias välja aspekt, et investeeringute ja säästude tase varieeruvad sõltuvalt riikide arengutasemest. Seega üldiselt eeldatakse, et sarnase arengutasemega riikide antud näitajad on võrreldavad. Sellest lähtuvalt jagatakse käesolevas uuringus juhtumid arengutaseme

alusel gruppidesse. Selle tulemusena uuritakse võrdlevalt, kuidas vastavad seosed erineva arengutasemega riikide lõikes muutuvad. Kui siin on erinevused, siis jõutakse olulise küsimuseni ehk millistele riikidele on kaubanduse liberaliseerimine enam kasulik ning kas see protsess võib teatud arengutasemega riikidele ka kahjulik olla.

Riikide klassifitseerimiseks arengutaseme alusel kasutatakse Maailmapanga andmeid (vt tabel 1). Maailmapank kasutab vastava jaotuse tegemisel rahvamajanduse kogutulu näitajat inimese kohta, kasutades Atlas'i meetodit. Viimase abil püütakse tasandada hindade ja vahetuskursside kõikumisi. See võimaldab objektiivsemalt hinnata riikidevahelisi arenguerinevusi aastate lõikes. (World Bank)

Tabel 1. Arengutaseme klassifitseerimise piirid ja riikide arv.

Aasta	Sisemajanduse kogutoodang inimese kohta (\$)/uuringusse kaasatud riikide arv (#)							
	Madal	#	Alumine keskmine	#	Ülemine keskmine	#	Kõrge	#
2000	≤755	45	756-2995	36	2996-9265	23	>9265	31
2001	≤745	46	746-2975	35	2976-9205	23	>9205	32
2002	≤735	44	736-2935	37	2936-9075	21	>9075	34
2003	≤765	41	766-3035	40	3036-9385	22	>9385	33
2004	≤825	40	826-3255	36	3256-10065	27	>10065	33
2005	≤875	35	876-3465	41	3466-10725	28	>10725	33
2006	≤905	34	906-3595	37	3596-11115	27	>11115	37
2007	≤935	30	936-3705	37	3706-11455	26	>11455	40
2008	≤975	24	976-3855	34	3856-11905	31	>11905	41
2009	≤995	22	996-3945	33	3946-12195	31	>12195	40
KOKKU		361		366		259		354

Allikas: autori koostatud, Maailmapanga andmetel.

Uuringusse kaasatakse kõik riigid, mille kohta on perioodil 2000-2009 andmed kättesaadavad. Seoseid uuritakse võrdlevalt kümne aasta lõikes, sest üheaastasel perioodil on suurem võimalus, et andmed sõltuvad teatud erakorralistest asjaoludest. Periood lõppeb aastaga 2009, sest see on viimane, mille kohta proteksionismi taseme andmed on kättesaadavad. Kuigi antud näitaja arvutamise metodoloogia on aastate jooksul mõnevõrra muutunud, ei ole see probleemiks, sest varasemad tulemused on 2012. aasta⁸ metodoloogia alusel uuesti arvutatud. Autori arvates on uuritav kümneaastane periood sobilik, sest see kirjeldab vastavaid mõjusid praeguses üha globaliseeruvamas maailmas. Lisaks hõlmab see ühte majandustsüklit ehk periood algab

⁸ Kuigi viimased tulemused pärinevad 2012. aastast, põhinevad need kolm aastat varasematel ehk 2009. aasta andmetel, sest hilisemad andmed on esialgsed ning seega mitte piisavalt usaldusväärsed.

majanduskriisist välja tulekuga ning lõppeb uude kriisi sisenemisega. Seega kirjeldavad andmed erinevaid majandussituatsioone võimalikult mitmekülgselt.

Üheks probleemkohaks mitmeaastase perioodi kasutamisel võiks osutada asjaolu, et riikide protektsionismi tase ei pruugi kõikides riikides kuigi palju varieeruda. Antud andmete juures on tõepoolest ka juhtumeid, kus protektsionismi tase konkreetses riigis jääb järjestikustel aastatel muutumatuks. See ei ole siiski valdav trend ning andmete põhjal muutub riigi protektsionismi tase keskmiselt 6,1% aastas. Samal ajal muutub impordi osakaal SKTst keskmiselt 8,5% ja ekspordi osakaal keskmiselt 8,1% aastas. Seega võiks eeldada, et vähemalt teatud määral teoreetiline lähtepunkt kehtib ning antud näitajate vahel tõepoolest seos esineb.

2.2 Kaubandusprotektsionismi taseme ning väliskaubanduse seoste leidmine ja analüüs erineva arengutasemega riikide lõikes

Protektsionismi taseme ja väliskaubanduse näitajate vahel on seosed loogiliselt tajutavad ning ka teoreetiliselt põhjendatud. Samas ei ole võimalik anda selgeid ja üheseid vastuseid, kui tugevad need seosed on ja kuivõrd need on sarnased erinevate riikide lõikes. Teostatava analüüsi peamine idee on välja selgitada võimalikud erinevused erisuguse arengutasemega riikide vahel. Seetõttu analüüsitakse käesolevas alapeatükis antud seoseid ja näitajaid lähtuvalt riikide arengutasemest eraldiseisvalt.

Uuringusse kaasati ühtekokku 137 riiki, mille kohta on olemas vajalikud andmed. Piiranguks rohkemate riikide kaasamisele sai protektsionismi taseme andmete olemasolu. Kuna uuritav periood on kümme aastat, on juhtumite koguarv 1370. Siiski puuduvad nende hulgas üksikute juhtumite osas andmed impordi ja ekspordi suuruse kohta, mistõttu saab korrelatsioonanalüüsis ning seoste hindamisel kasutada tegelikult 1340 juhtumi andmeid. Edaspidi kasutatakse andmete analüüsimisel just neid juhtumeid, millel ei ole puuduvaid väärtusi.

Arengutaseme alusel sattus uuringusse 361 (26,9%) madala, 366 (27,3%) alumise keskmise, 259 (19,3%) ülemise keskmise ja 354 (26,4%) kõrge arengutasemega juhtumit (vt tabel 1 lk 29). Seega jaotusid juhtumid antud kriteeriumi põhjal üsna ühtlaselt ning igasse gruppi sattus analüüsi teostamiseks piisavalt juhtumeid. See oli

eelduseks, et uuringut saaks antud gruppide lõikes üldse läbi viia, sest otsitavad seosed peaksid avalduma just struktuuriliselt erineva arengutasemega riike võrreldes.

Kui vaadata, millises suunas on proteksionismi tase kümne aasta vältel maailmas tervikuna liikunud, siis on näha kerget tendentsi üha suurema liberaliseerimise suunas. Tabelist 2 võib näha, et kui 2000. aastal oli keskmine proteksionismi hinnang 56,1 punkti, siis kümne aastaga on see liikunud 62,5 punktini (mida kõrgem näitaja, seda liberaliseeritum poliitika), kusjuures antud areng on toimunud üsna järjepidevalt ja ühtlaselt. Tipp hetk oli aastal 2007, kuivõrd 2008. aastal indeksi väärtus 0,5 punkti jagu vähenes. Seda võib seostada vallandunud majanduskriisiga, mis muutis riigid tõenäoliselt pisut ettevaatlikumaks. Siiski on näha, et vähemalt kriisi esimestel aastatel on suurem proteksionismi laine suudetud ära hoida.

Tabel 2. Keskmine proteksionismi tase ning riikide arv kaubanduse liberaliseerituse alusel aastate lõikes.

Aasta	Proteksio- nismi tase	Range proteksio- nism	Selektiivne proteksio- nism	Selektiivne liberaliseeri- mine	Domineeriv liberaliseeri- mine
		<24,9	25-49,9	50-74,9	>75
2000	56,1	8	48	49	30
2001	56,5	10	44	48	34
2002	57,4	5	47	51	33
2003	58,2	5	44	53	34
2004	60,2	5	39	53	39
2005	60,5	4	39	57	37
2006	61,4	2	40	55	38
2007	62,7	4	33	56	40
2008	62,2	2	38	50	40
2009	62,5	1	38	48	39
KOKKU	59,7	46	410	520	364

Allikas: autori koostatud, Ugur'i (1998: 667) klassifikatsiooni alusel, Dreher'i (2006) andmetel.

Riikide proteksionistliku poliitika kategoriseerimisel liberaliseerituse alusel kasutame teoreetilises osas esitatud Ugur'i (1998: 667) jaotust⁹. Range proteksionistliku poliitikaga riikide kaubanduspiirangute indeks jääb alla 25 punkti. Selliseid juhtumeid on ainult 46 (3,4% kõikidest), mistõttu võib öelda, et väga proteksionistlikke riike on uuringus vähe. Seega ei saa äärmuslike juhtude kohta suuri järeldusi teha. Ühelt poolt

⁹ vt peatükk 1.2 (lk 14).

võib seda seletada sellega, et praeguses globaliseerunud maailmas ongi äärmiselt vähe tõeliselt proteksionistlikke riike. Teiselt poolt võib arvata, et andmete puudumise tõttu uuringust välja jäänud riigid võivad olla pigem suletumad. Selektiivse proteksionistliku poliitikaga juhtumeid on uuringus 410 (30,6%), selektiivselt liberaalseid 520 (38,8%) ja domineerivalt liberaalseid 364 (27,2%). Kuigi väga proteksionistlikud juhtumid on vähemuses, hõlmab uuring siiski erineva poliitikaga juhtumeid. Seega võib arvata, et on võimalik välja tuua poliitikate erinevusest tulenevaid trende. (vt tabelid 2 ja 3)

Tabel 3. Keskmine proteksionismi tase ning riikide arv kaubanduse liberaliseerituse alusel arengutasemete lõikes.

Arengutase	Proteksio nismi tase	Range proteksio- nism	Selektiivne proteksio- nism	Selektiivne liberaliseeri- mine	Domineeriv liberaliseeri- mine
		<24,9	25-49,9	50-74,9	>75
Madal	41,7	29 (8,0%)	222 (61,5%)	105 (29,1%)	5 (1,4%)
Alumine keskmine	53,0	7 (1,9%)	139 (38,0%)	216 (59,0%)	4 (1,1%)
Ülemine keskmine	64,5	0 (0%)	45 (17,4%)	147 (56,8%)	67 (25,9%)
Kõrge	81,7	10 (2,8%)	4 (1,1%)	52 (14,7%)	288 (81,4%)
KOKKU	59,7	46 (3,4%)	410 (30,6%)	520 (38,8%)	364 (27,2%)

Allikas: autori koostatud, Ugur'i (1998: 667) klassifikatsiooni alusel, Dreher'i (2006) andmetel.

Tabelist 3 nähtub veel, et kõrgema arengutasemega juhtumid on keskmiselt liberaliseerituma proteksionistliku poliitikaga. Seda on oluline seoste kirjeldamisel tähele panna, sest kõrgem liberaliseeritus peaks kaasa tooma keskmiselt suuremad ekspordi ja impordi mahud sisemajanduse kogutoodangust.

Ekspordi maht on kõigi juhtumite lõikes kümne aasta jooksul moodustanud keskmiselt umbes 40-45% SKTst. Seejuures kasvas maht aastatel 2004-2008 ligi kuue protsendipunkti jagu, kuid langes samas ulatuses aastal 2009. (vt tabel 4) Seda võib seostada süvenenud majanduskriisi mõjudega. Seega võib siin näha mõningast nihet võrreldes proteksionismi tasemega, mis langes juba 2008. aastal. Samuti ei kajastu proteksionismi taseme muutuses 2009. aasta suur ekspordi vähenemine. Muus osas võib aga öelda, et keskmine proteksionismi tase on globaalselt ekspordi mahuga üsna tugevalt seotud.

Impordi maht on antud juhtumite puhul olnud vahemikus umbes 44-51% SKTst (vt tabel 4). Seega ületab antud juhtumite puhul import keskmiselt ekspordi. See ei pruugi

tähendada, et antud valimisse on sattunud juhtumid, mille puhul tervikuna absoluutväärtuses import eksporti ületab. Kuna antud juhul vaadatakse kõiki juhtumeid koos, siis mängivad siinkohal rolli erinevused riikide suurustes. Seega võib olla küsimus selles, et suurema SKTga riikides on eksport impordist pigem suurem ja väiksema SKTga riikides vastupidi. Muus osas on impordi tase liikunud ekspordi tasemega väga sarnaselt, mida näitab ka küllaltki ühtlane keskmine netoekspordi tase. Seega on ka siin seos globaalse proteksionismi tasemega täheldatav.

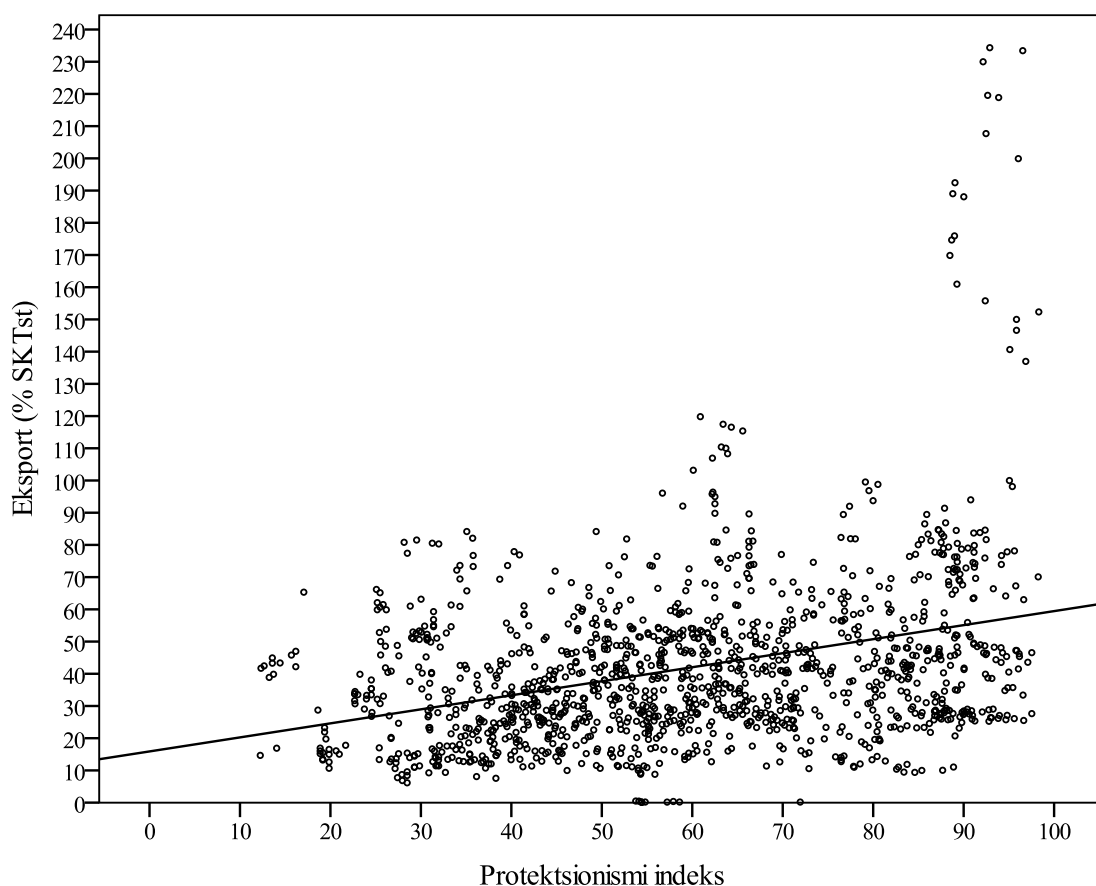
Tabel 4. Proteksionismi ja väliskaubanduse näitajate keskmised tasemed.

Aasta	Proteksionismi tase	Ekspordi osakaal SKTst	Impordi osakaal SKTst	Netoekspordi osakaal SKTst
2000	56,1	40,7%	44,0%	-3,3%
2001	56,5	39,7%	43,7%	-4,0%
2002	57,4	39,2%	43,7%	-4,4%
2003	58,2	39,7%	43,9%	-4,2%
2004	60,2	42,0%	45,9%	-3,8%
2005	60,5	43,3%	47,3%	-4,0%
2006	61,4	44,4%	47,8%	-3,4%
2007	62,7	44,9%	48,9%	-4,0%
2008	62,2	45,4%	51,0%	-5,5%
2009	62,5	39,8%	44,3%	-4,5%
KOKKU	59,7	41,9%	46,0%	-4,1%

Allikas: autori koostatud, Maailmapanga ja Dreher'i (2006) andmetel.

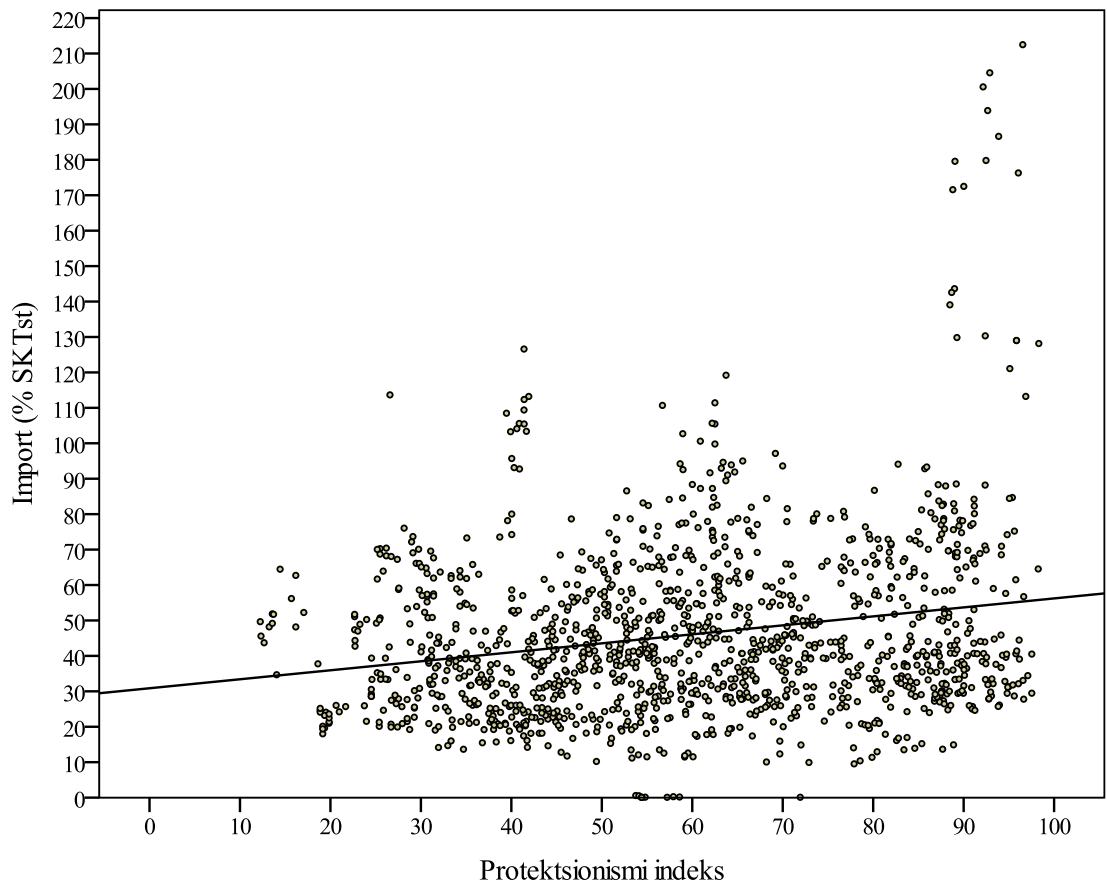
Teooriat aluseks võttes peaksid proteksionismi taseme ja väliskaubanduse näitajate vahelised seosed tulema ilmsiks eelkõige struktuurilist erinevaid riike eraldiseisvana vaadates, kuivõrd vaid sel juhul on riikide säästmise ja investeeringute tasemed võrreldavad. Sellest hoolimata tasub võrdluse eesmärgil vaadata ka tervikpilti.

Esmalt uurime proteksionismi ja ekspordi mahu seoseid kõikide juhtumite lõikes. Determinatsioonikordaja on 0,11, mis tähendab, et proteksionismi tase määrab lineaarse seose korral ära 11% ekspordi mahust SKTst. Regressioonikordaja on 0,44 ning seega toob üheühikuline proteksionismi taseme kasv kaasa 0,44% ekspordi mahu kasvu. Kuna antud juhul on tegemist arvuliste tunnustega ning seos nende vahel on pigem lineaarne, võib kasutada Pearsoni korrelatsioonikordajat. Antud juhul on korrelatsioon 0,33, seega positiivne madal keskmine seos. Korrelatsioonikordaja on statistiliselt oluline. (vt joonis 1) Sellest võib järeldada, et mida liberaliseerituma kaubanduspoliitikaga riik on, seda suurem on tema ekspordi osakaal SKTst, kuid siinkohal mängivad kindlasti rolli ka muud tegurid.

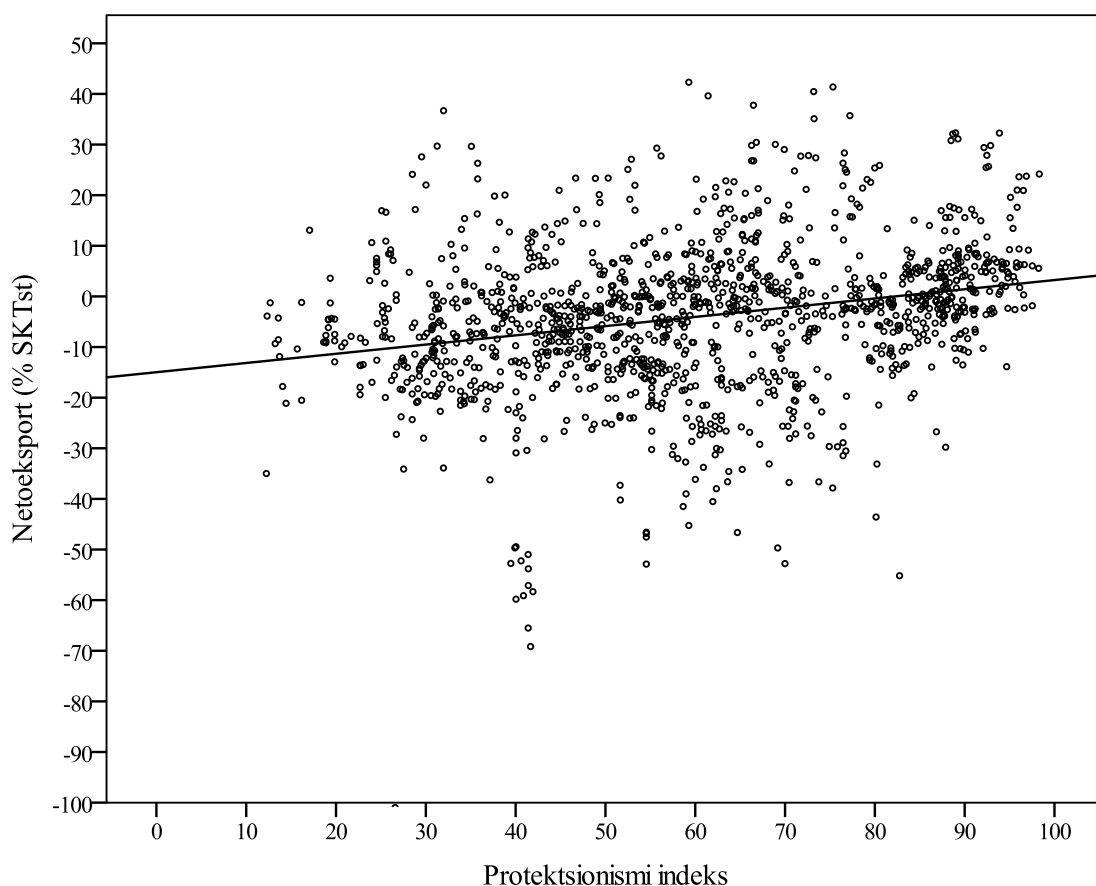
Joonis 1. Proteksionismi seos ekspordiga SKTst kõikide juhtumite korral (N=1340).

Proteksionismi taseme ja impordi vahel on seos veelgi väiksem. Lineaarse seose korral on determinatsioonikordaja vaid 0,05, mis tähendab, et impordi mahust määrab vaid 5% proteksionismi tase. Kuna regressioonikordaja on 0,25, siis võib öelda, et üks ühik proteksionismi indeksi kasvu toob kaasa 0,25% impordi mahu kasvu. Siit on näha, et proteksionismi taseme tõustes kasvab import keskmiselt ekspordist vähem. Pearsoni korrelatsioonikordaja on 0,21, mis tähendab, et tegemist on nõrga positiivse seosega. Samas on seos statistiliselt oluline. (vt joonis 2) Võrdluses ekspordi mahuga on siinkohal oluline tähele panna just seda, et kaubanduspoliitika proteksionistlikkus põhjustab suuremal määral ekspordi kui impordi vähenemise.

Joonis 2. Proteksionismi seos impordiga SKTst kõikide juhtumite korral (N=1340).

Viimasest tähelepanekust võib järeldada, et antud juhtumite osas toob suurem liberaliseeritus kaasa keskmiselt suurema netoekspordi taseme. Võrdse säästmise ja investeeringute juures peaks see teoreetiliselt jääma muutumatuks. Samas on selge, et erineva arengutasemega riike koos vaadates, ei saa eeldada juhtumite sarnast säästmise ja investeeringute taset. Lineaarse seose korral on determinatsioonikordaja 0,06 ehk kaubanduspoliitika proteksionistlikkus näitab ära 6% netoekspordi tasemest. Regressioonikordaja on 0,18 ehk oodatult lähedane eelmiste seoste regressioonikordajate vahega. Seega toob proteksionismi taseme kasv ühe ühiku jagu kaasa netoekspordi 0,18% paranemise. Kuna antud juhul võib märgata teatavat mittelineaarset seost, vaatame Spearmani korrelatsioonikordaja. See on antud juhul 0,3 ehk tegemist on madala keskmise seosega, mis on statistiliselt oluline. (vt joonis 3)

Joonis 3. Proteksionismi seos netoekspordiga SKTst kõikide juhtumite korral (N=1340).

Lähtuvalt käesoleva töö teoreetilisest osast eeldatakse analüüsi läbiviimisel, et lähedase arengutasemega riigid on struktuuralse sarnasuse tõttu analoogilise säästmise ja investeerimise tasemega. Seetõttu peaksid proteksionistlikust poliitikast tulenevad mõjud esile tulema. Seega tuleb parema pildi saamiseks erineva arengutasemega riike eraldi käsitleda. Sedakaudu on teatud määral võimalik eemaldada struktuursetest erinevustest tulenevad eripärad, mis muul juhul võivad takistada mõistlike seoste leidmist. Seetõttu vaadatakse järgnevalt huvipakkuvaid näitajaid erineva arengutasemega juhtumite kaupa. Arengutaseme alusel on juhtumid gruppidesse jaotatud lähtuvalt tabelist 1 (lk 29).

- Madala arengutasemega riigid

Madala arengutasemega riikide struktuuraset olemust iseloomustab keskmisest madalam ekspordivõimekus, mille põhjuseks on agraarsektori küllaltki suur osakaal ning tööstuse vähene areng. Impordile avaldab ühelt poolt mõju see, et inimestel ei ole võimalust importkaupu tarbida ning sageli toodetakse vajaminev endale ise. Samas ei

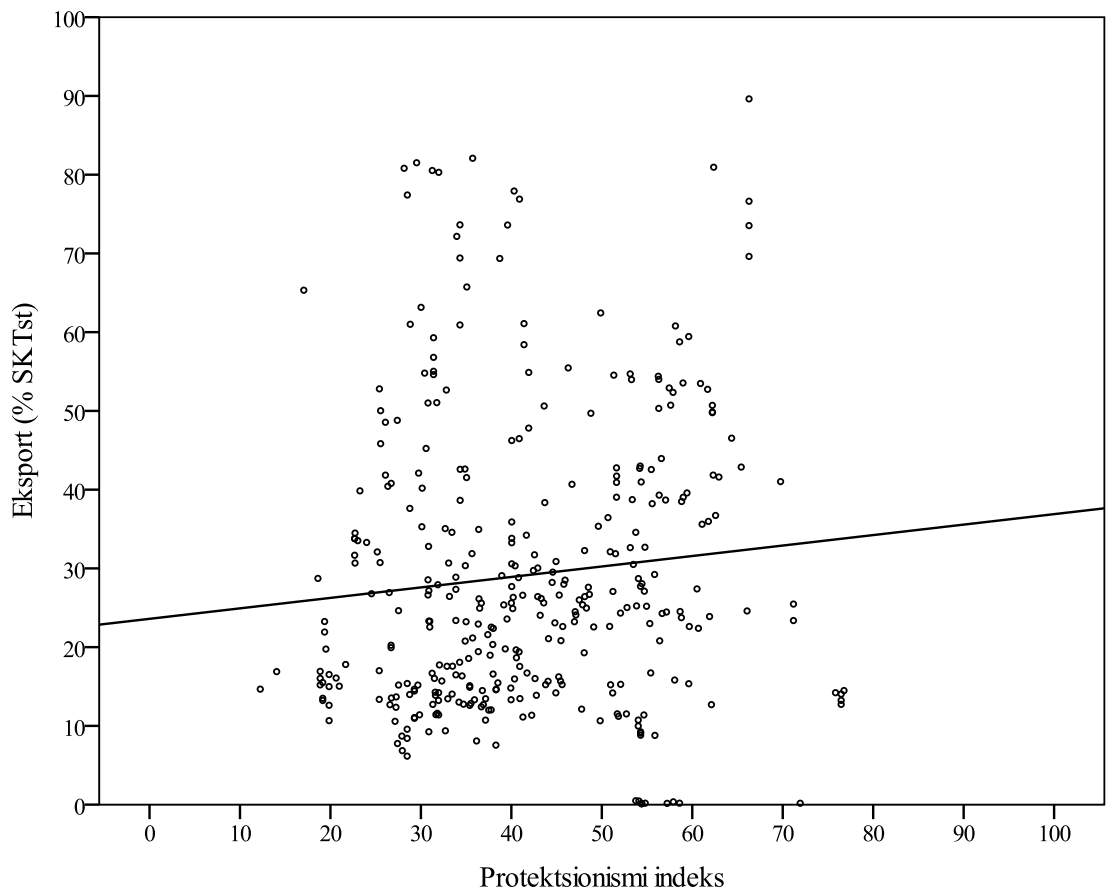
suudeta nendes riikides kõike vajaminevat toota ning seega ollakse sunnitud teatud tootegruppe importima. Tegelik ekspordi ja impordi tase sõltub aga paljuski riigi avatusest maailmale ning sellest, millist proteksionismi poliitikat rakendatakse. Seega eeldatakse antud juhul, et kui madala arengutasemega riigid rakendaksid sarnast proteksionistlikku poliitikat, oleks nende ekspordi ja impordi tasemed samuti sarnased.

Antud uuringusse kaasatud madala arengutasemega juhtumite keskmine ekspordi tase on 29,1% ja impordi tase 40,2% vastavate riikide sisemajanduse kogutoodangust. Seega on näha, et keskmine netoekspordi tase on enam kui -11% SKTst. Samas on siin ka väga suuri erinevusi. Kõige suurem ekspordi tase antud juhtumite grupis on Angola 2000. aasta eksport, mis moodustas ligi 90% SKTst. Suurim import on aga Lesotho 2002. aasta 127% SKTst. Kõige väiksema ekspordi ja impordiga on Myanmar, kellel see moodustab kõigil aastatel alla 0,5% SKTst. Kõige suurem netoeksport oli Kongo Vabariigil 2000. aastal 37% ja negatiivseim netoeksport Tšaadi 2002. aasta -101%.

Nõnda suured erinevused annavad põhjust kahtlusteks, et madala arengutasemega riikidel on ka grupi siseselt üsna suured struktuuralsed erinevused. Seega võib oodata, et proteksionismi tase ei kirjelda väga täpselt väliskaubanduslike näitajate muutusi. Seetõttu vaadatakse eelkõige, kas on võimalik välja tuua mingeid üldisi trende.

Madala arengutasemega juhtumid on selgelt kõige proteksionistlikumad. Tabelist 3 (lk 32) on näha, et kui range proteksionistliku poliitikaga juhtumeid on kokku 46, siis neist madala arengutasemega on 29 ehk 63%. Kõige enam kasutatakse selektiivset proteksionistlikku poliitikat, seda enam kui 61% madala arengutasemega juhtumitest. Selektiivset liberaliseerimist on veel pisut alla 30%, aga domineerivat liberaliseerimist vaid 1,4%. Siiski varieerub proteksionismi tase juhtumite lõikes ning seega on võimalik analüüsida selle erinevusest tulenevaid mõjusid väliskaubandusele.

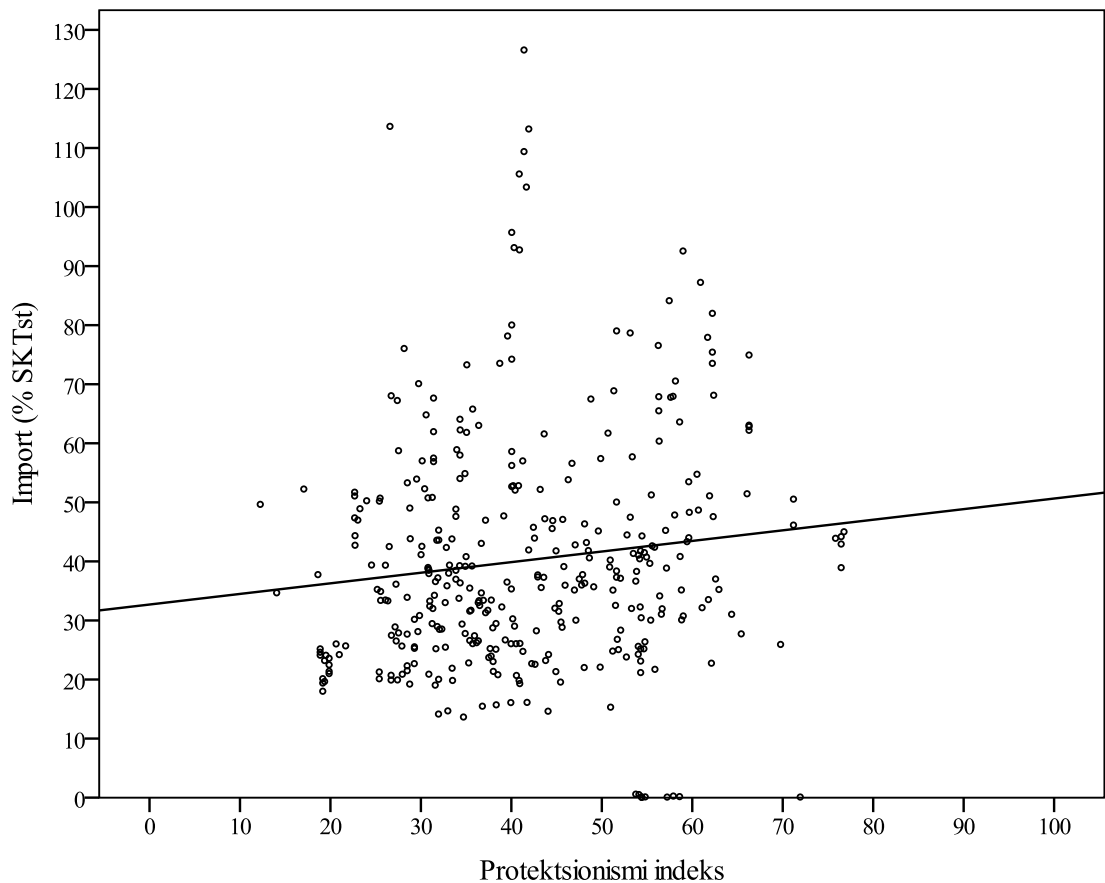
Leides antud juhtumite põhjal proteksionismi taseme ja ekspordi seost, on korrelogrammi tulemuseks üsna hajus pilv. Trendijoon annab küll märku kergest positiivsest seosest, kuid väga selget sõltuvust siin ei ole. Antud juhul on mitteparameetiline Spearmani korrelatsioonikordaja 0,12 ning seos on statistiliselt oluline. Regressioonikordaja põhjal võib öelda, et lineaarse seose korral toob üheühikuline kaubanduspoliitika liberaalsemaks muutumine keskmiselt kaasa 0,21% ekspordi mahu kasvu SKTst. (vt joonis 4)

Joonis 4. Proteksionismi seos ekspordiga SKTst madala arengutasemega juhtumite korral (N=361).

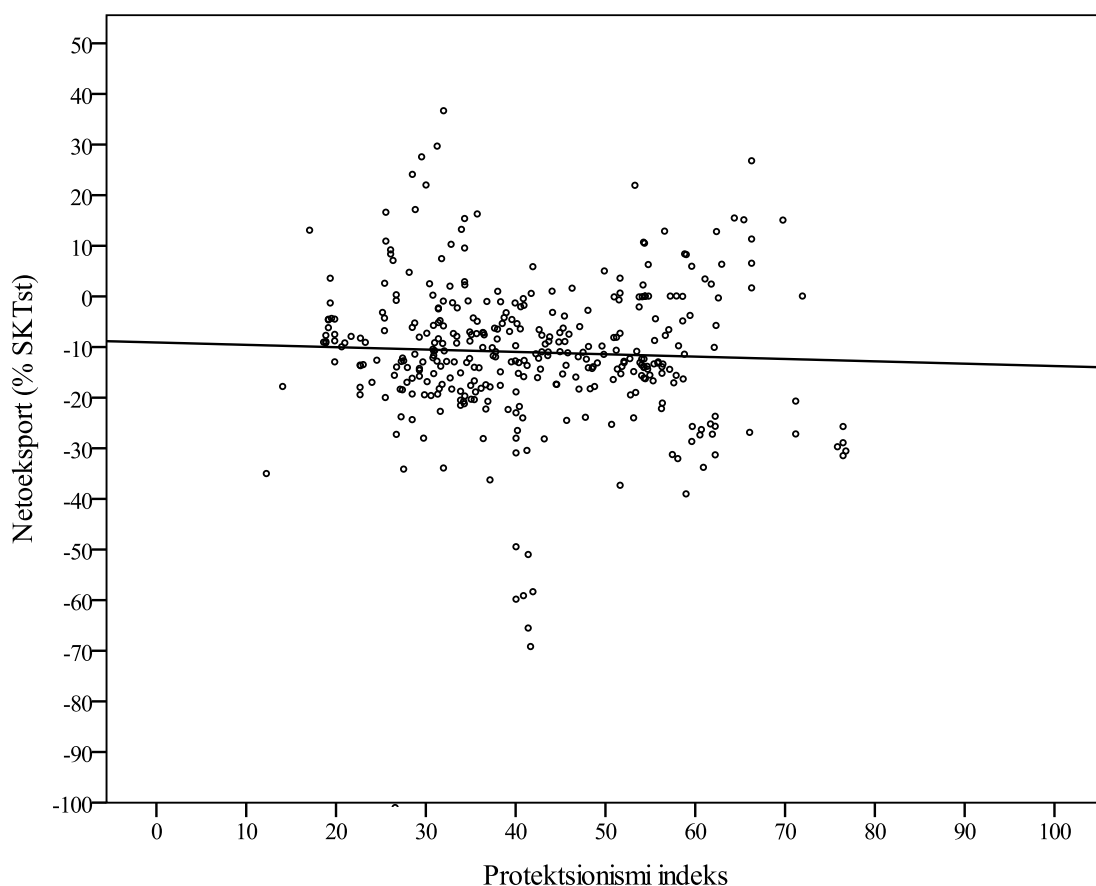
Proteksionismi ja impordi puhul on seos küll õige pisut konkreetsem, kuid siiski üsna sarnane. On näha, et suurem liberaliseeritus toob keskmiselt kaasa pisut suurema impordi osakaalu SKTst, kuid selline seos ei ole üldine. Spearmani korrelatsioonikordaja on 0,16 ehk tegu on nõrga seosega, mis on statistiliselt oluline. (vt joonis 5)

Netoekspordi puhul joonistub seos proteksionismiga pealtnäha selgemalt välja. On näha, et sõltumata proteksionismi tasemest jääb netoeksport enamikel juhtudel nulli ja -20% vahele ja seda sõltumata kaubanduslike piirangute tasemest. Seega kehtib madala arengutasemega juhtumite korral analüütiliselt näidatud seos, et kaubanduspoliitika proteksionistlikumaks muutmine ei muuda netoekspordi taset. Spearmani korrelatsioonikordaja väärtus on antud juhul -0,07, kuid seos ei ole statistiliselt oluline. Seega ei saa siinkohal vaadeldavate tunnuste seose kohta suuri järeldusi teha ning pigem tuleb nentida, et olulist seost nende vahel pole. (vt joonis 6)

Joonis 5. Proteksionismi seos impordiga SKTst madala arengutasemega juhtumite korral (N=361).

Madala arengutasemega riikide puhul ei avalda piirangute tase väliskaubanduse tasakaalule mõju. Seega ei saa antud riigid proteksionistliku poliitika kujundamisel netoeksporti näitajast lähtuda ning otsused tuleb teha üldisemalt ekspordi ja impordi tasemele mõeldes või muudest alapeatükis 1.3 toodud põhjustest tulenevalt. Siiski tasub rõhutada, et kuna mõju puudub, ei saa netoeksporti ka poliitika kujundamisel argumendina kasutada. Muudest proteksionistlike meetmete võimalikest põhjustest on madala arengutasemega riikide puhul aktuaalseim kahtlemata arenemisjärgus potentsiaalselt globaalse konkurentsieelisega tööstuse kaitsmine. Samas eeldab see äärmiselt vastutustundlikku ja läbimõeldud otsuste tegemist, mille puhul tuleb siiski arvesse võtta üsna tõenäoline mõningane ekspordi ja impordi kogumahu vähenemine.

Joonis 6. Proteksionismi seos ekspordiga SKTst madala arengutasemega juhtumite korral (N=361).

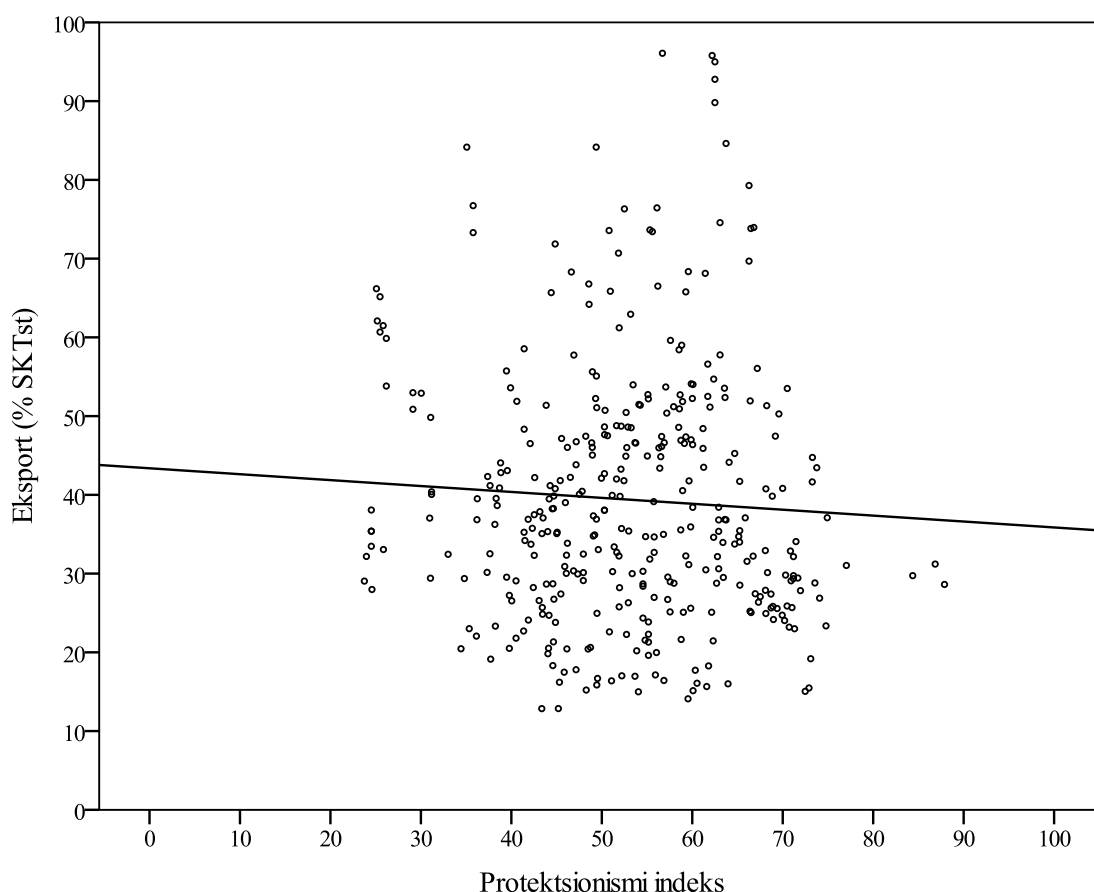
- Alumise keskmise arengutasemega riigid

Alumise keskmise arengutasemega riikide majanduslik ja poliitiline keskkond on üldiselt mõnevõrra stabiilsem kui madala arengutasemega riikidel. Siiski ei ole nendes riikides tavaliselt välja kujunenud väga tugevat tööstust, mis majandust edasi viiks. Võib arvata, et nende riikide ekspordivõime on SKTga võrreldes mõnevõrra suurem. Nõudlus importkaupade järele on samuti suurem, kuid samal ajal suudetakse enam vajaminevat toota kohapeal.

Alumise keskmise arengutasemega juhtumite ekspordi maht SKTst on keskmiselt 39,4% ehk eeldus, et suudetakse enam eksportida kui madala arengutaseme korral, peab paika. Import moodustab 46,4% SKTst ning netoeksport on seega -7% SKTst. Võrdluses madala arengutasemega juhtumitega olidki sellised näitajad eeldatavad. Juhtumite lõikes on antud näitajad aga enam-vähem sama ebastabiilsed. Seega on mõnevõrra küsitav, kas selliseid suuri erinevusi saab põhjustada ainult erinevus

kaubanduspoliitika proteksionistlikkuses. Pigem võib arvata, et ka siin mängivad olulist rolli riigi majanduskeskkonnast, suurusest jmt tulenevad strukturealsed erinevused. Kõige kõrgem ekspordi tase on Guyana 2000. aasta 96% SKTst ning samas riigis on 2005. aastal suurim impordi tase 119% SKTst. Väikseim eksport on Pakistani 2008. aasta 13% ning väikseim import 2005. aastal Brasiilial, täpsemalt 12% SKTst. Kõige negatiivsem netoeksport on Lesotho 2009. aasta -57% SKTst ning suurim Aserbaidžani 2008. aasta 42% SKTst.

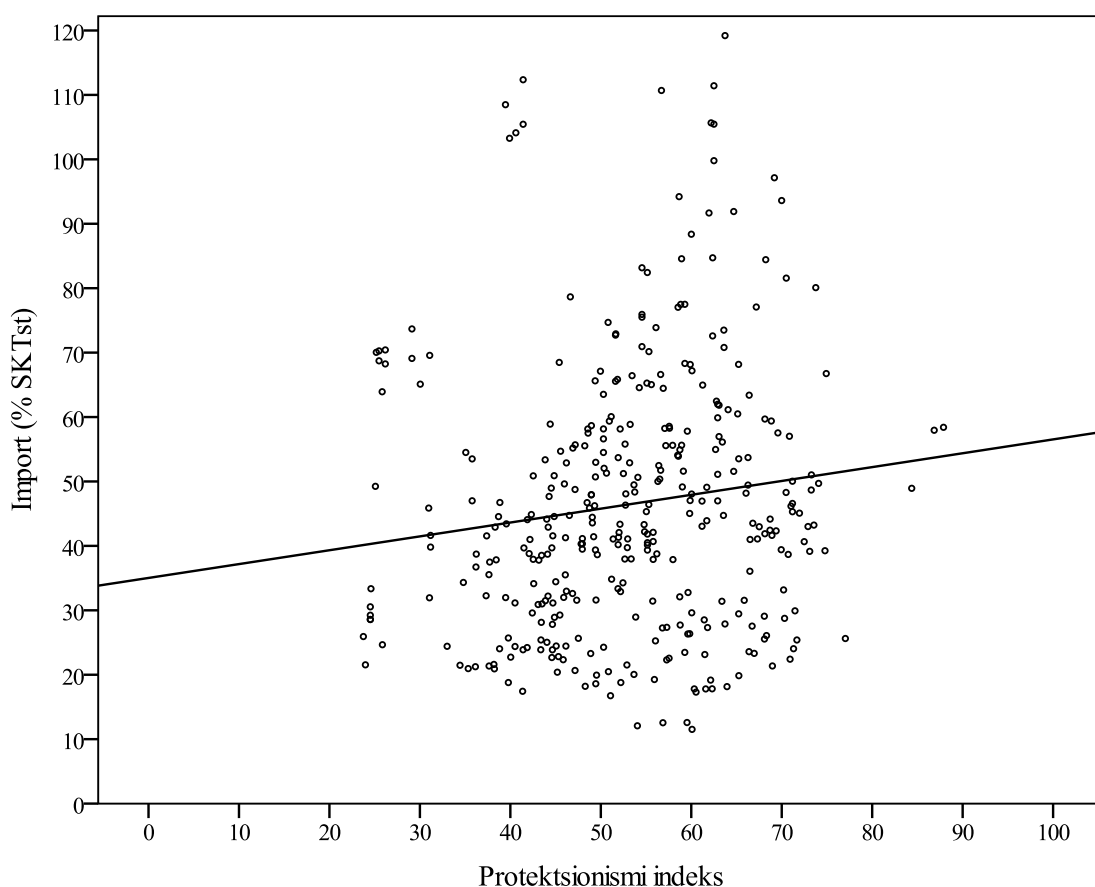
Alumise keskmise arengutasemega riike ei saa väga proteksionistlikuks pidada, kuigi ka domineeriva liberaliseerimise poliitikaga juhtumeid on vaid 1%. Kõige enam ehk ligi 60% juhtumitest saab liigitada selektiivse liberaliseerimise kategooria alla. 38% on selektiivselt proteksionistlikud ning vaid 2% rangelt proteksionistlikud. (vt tabel 3 lk 32) Seega on siin olemas teatav varieeruvus, mistõttu on võimalik analüüsida, mil määral see on oluline väliskaubanduse mahu osas.

Joonis 7. Proteksionismi seos ekspordiga SKTst alumise keskmise arengutasemega juhtumite korral (N=366).

Proteksionismi taseme ja ekspordi mahu osas antud juhul seos praktiliselt puudub ning siinjuures pole võimalik ka mingeid suuremaid trende välja tuua. Pearsoni korrelatsioonikordaja näitab väga nõrka negatiivset seost $-0,06$, kuid see ei ole statistiliselt oluline. Ainus mida siit järeldada saab on, et suurem kaubanduse liberaliseeritus ei too madala keskmise arengutasemega riikides ilmtingimata kaasa suuremat eksporti. (vt joonis 7 lk 41)

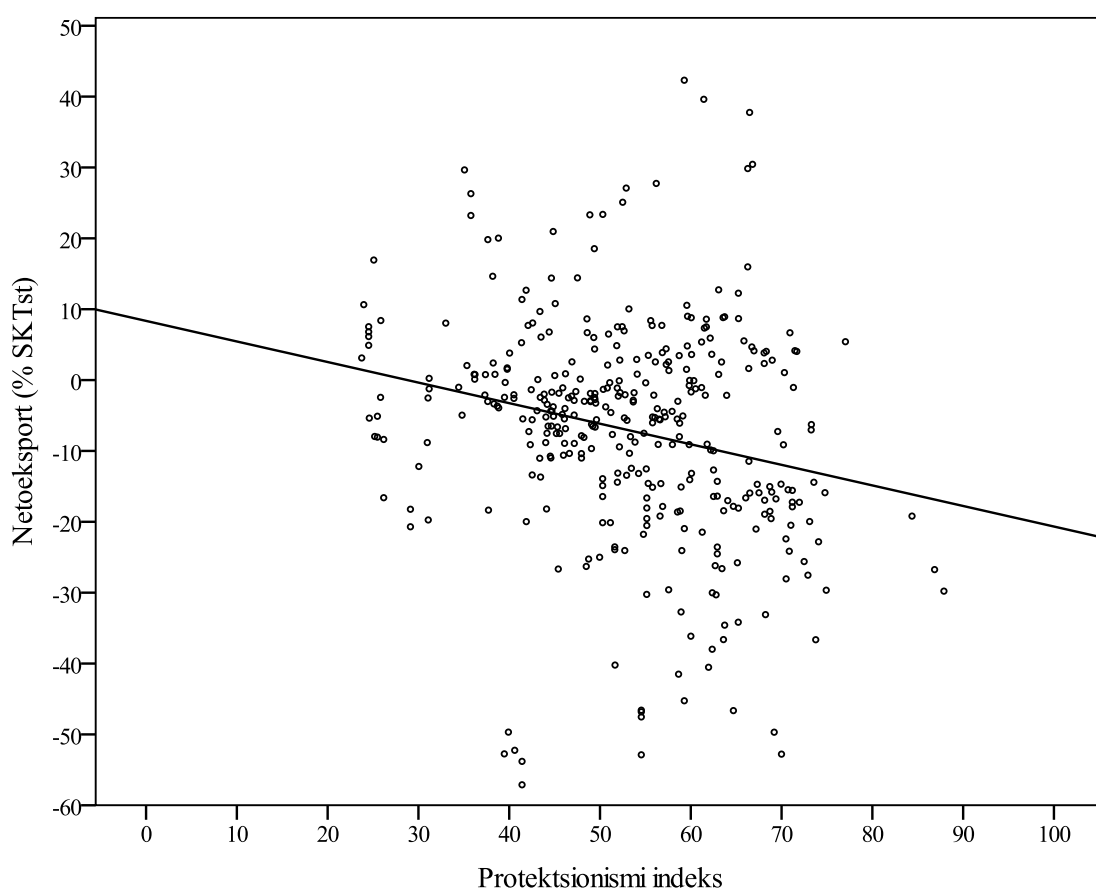
Proteksionismi seos impordi tasemega on veidi selgem. Siin on võimalik tuua välja teatav aimatav trend, et kaubanduse liberaliseerimine toob kaasa suurema impordi. Spearmani korrelatsioonikordaja on siinkohal $0,17$ ning seos on statistiliselt oluline. Regressioonikordaja on $0,22$ ning seega tooks lineaarse seose korral üheühikuline kaubanduse liberaliseerimise indeksi kasv kaasa $0,22\%$ impordi mahu kasvu SKTst. (vt joonis 8)

Joonis 8. Proteksionismi seos impordiga SKTst alumise keskmise arengutasemega juhtumite korral (N=366).

Kõige olulisem on aga uurida, kas on nähtav mingi seos proteksionismi ja netoeksporti vahel. Siinjuures on seos küll üsna nõrk, aga siiski tähelepanuväärne. Nimelt on siiski

üsna selgelt aimatav, et kõrgem proteksionismi tase tähendab positiivsemat netoeksporti. Spearmani korrelatsioonikordaja on antud juhul -0,25 ning seos on statistiliselt oluline. Eriti huvipakkuv on asjaolu, et regressioonikordaja väärtus on -0,28. Seega lineaarse seose korral oleks riigi suurem kaubandusproteksionismi tase väliskaubanduse tasakaalu seisukohalt tõepoolest positiivne. Üheühikuline indeksi liikumine suurema proteksionismi suunas toob kaasa tervelt 0,28% netoeksporti paranemise. (vt joonis 9) Seda seost võib pidada üsna oluliseks ning antud juhul võib öelda, et madala keskmise arengutasemega riigid võivad proteksionismist väliskaubandusliku bilansi mõttes tõesti teatavat kasu lõigata.

Joonis 9. Proteksionismi seos netoeksportiga SKTst alumise keskmise arengutasemega juhtumite korral (N=366).

Kuigi madala keskmise arengutasemega riikide puhul ei tule väliskaubanduslike piirangute taseme seosed ekspordi ja impordiga eraldiseisvalt väga välja, siis seos netoeksportiga on märgatav. Viimane ei ole teoreetiliste arusaamadega põhjendatav ning seega on tegu eriti olulise tähelepanekuga. Tähelepanuväärne on just see, et juba väike kaubanduse proteksionistlikkuse element toob keskmiselt kaasa üsna nähtava mõju. Seega võib madala keskmise arengutasemega riikide puhul tõepoolest kehtida

laialt levinud, kuid teoreetilise põhjata arvamus, et proteksionistlike meetmete kehtestamisega on võimalik netoekspordi seisu parandada. Tegu ei ole siiski väga kindla seosega ega kehti eranditult kõikidele riikidele. Samas tuleks seda asjaolu poliitika kujundamisel konkreetsetes olukorras kahtlemata arvesse võtta.

- Ülemise keskmise arengutasemega riigid

Ülemise keskmise arengutasemega riikide hulka kuuluvad juhtumid, mis on majanduslikult edasijõudnud, kuid mitte veel täielikult välja kujunenud majanduskeskkonnaga. Tavaliselt paigutuvad siia need juhtumid, mis on teinud arengus tubli sammu edasi, kuid ei kvalifitseeru veel täielikult arenenud riikide hulka. Üldiselt ongi tegu vaheetapiga, mis on enamasti hüppelauaks kõrge arengutasemega riikide hulka. Just viimastega on ülemise keskmise arengutasemega juhtumitel enim sarnasusi. Neid eristab pisut suurem ebastabiilsus ja väiksem sisemajanduse kogutoodang.

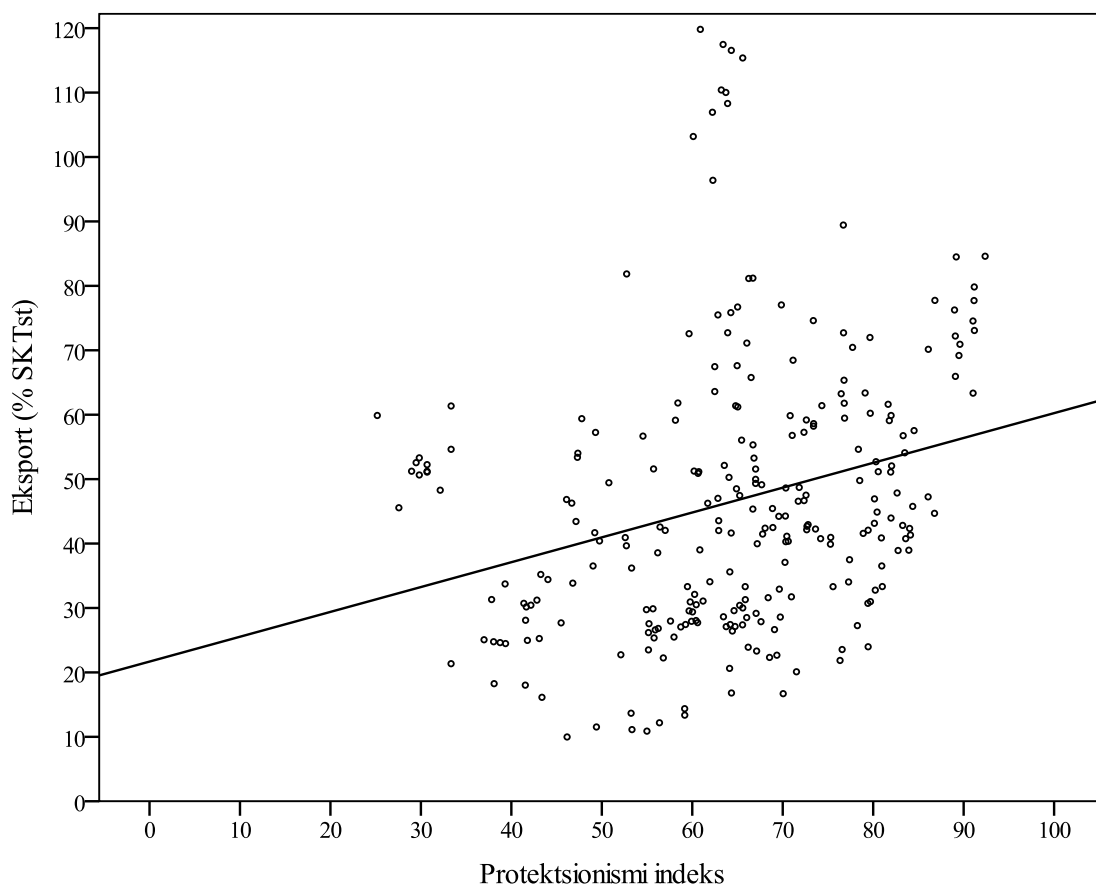
Ülemise keskmise arengutasemega juhtumite keskmine eksport osakaaluna SKTst on madalama arengutasemega riikidest suurem. Täpsemalt moodustab eksport keskmiselt 46,6% SKTst. Keskmine import on 47,7% SKTst, mis on vaid õige pisut keskmise arengutasemega juhtumite omast suurem. Seega on netoeksport ainult -1,2% SKTst, millega eristutakse kindlalt madalama arengutasemega juhtumitest. Siiski on nendegi riikide hulgas selgelt eristuvaid juhtumeid. Näiteks kõrgeim ekspordi tase on Malaisia 2000. aasta 120% ning impordi osas sama juhtumi ligi 101% SKTst. Madalaima ekspordiga, milleks on 10% SKTst, paistab silma Brasiilia 2000. aastal. Väikseim import on samuti 10%, seda Argentiinas 2001. aastal. Kõige positiivsem netoeksport on Aserbaidžani 2009. aasta 29% ning kõige suurem väliskaubanduse defitsiit on Montenegro 2008. aasta -55% SKTst.

Siit nähtub, et erinevusi madalama arengutasemega riikidega tõesti on ning vähemalt osaliselt tulenevad need kahtlemata kõrgemast arengutasemest tulenevatest struktuurasetest erinevustest. Seetõttu ongi oluline antud gruppi kuuluvaid juhtumeid eraldi uurida ning vaadata milline seos on selle grupi sees proteksionistlikel meetmetel ja väliskaubanduse põhinäitajatel.

Tabelist 3 (lk 32) on näha, et võrreldes madalama arengutasemega, on siia gruppi kuuluvad juhtumid keskmiselt liberaliseeritumad. Võib arvata, et vähemalt osaliselt on sellega seotud ka kõrgem ekspordi tase. Eriti kõnekas on fakt, et ülemise keskmise

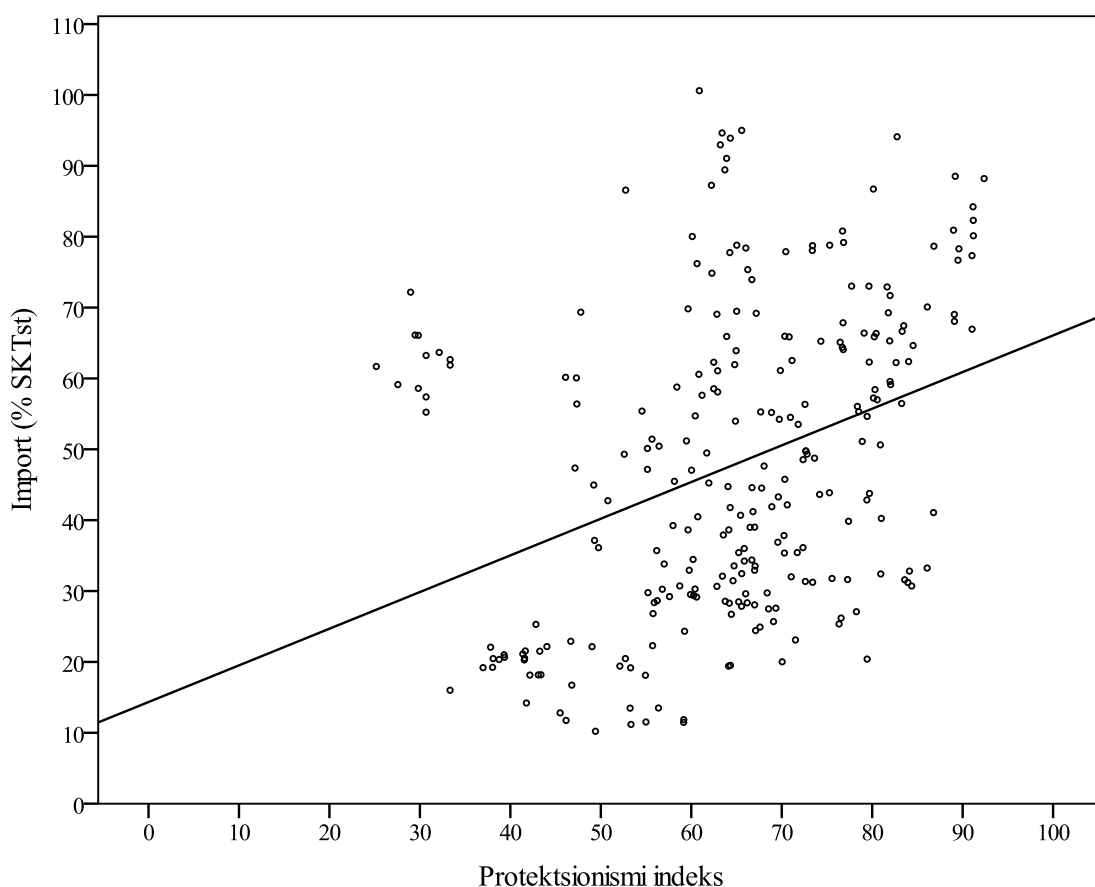
arengutasemega juhtumite hulgas ei ole ühtki range proteksionistliku poliitika näidet. Seda võib seletada sellega, et arenguga vaheetapis olevad riigid pigem ei kaldu ekstreemseid poliitikaid rakendama. Selektiivset proteksionismi esineb siiski ligi viiendikul juhtumitest. Üle poolte juhtumitest on valinud selektiivse liberaliseerimise poliitika. Lisaks on veerand valinud domineeriva liberaliseerimise tee, mis on selgelt ülekaalus kõrge arengutasemega juhtumite hulgas.

Proteksionismi ja ekspordi mahu seoseid uurides on märgatav üsna eeldatav seos. Kuigi siingi pole tegu väga tugeva positiivse seosega kaubanduse liberaliseerimise ja ekspordi mahu vahel, on see siiski oluliselt märgatavam kui madalama arengutasemega riikide puhul. Lineaarse seose korral on regressioonikordaja 0,39 ehk üheühikuline proteksionismi näitaja vähenemine toob keskmiselt kaasa 0,39% ekspordi mahu kasvu SKTst. Spearmani korrelatsioonikordaja annab seose tugevuseks 0,33 ning seos on statistiliselt oluline. Seega on tegu madala keskmise positiivse seosega. (vt joonis 10) Sellest tulenevalt võib öelda, et ülemise keskmise arengutasemega riikide puhul toob kaubanduse liberaliseerimine keskmiselt kaasa üsna suure ekspordi mahu kasvu.

Joonis 10. Proteksionismi seos ekspordiga SKTst ülemise keskmise arengutasemega juhtumite korral (N=259).

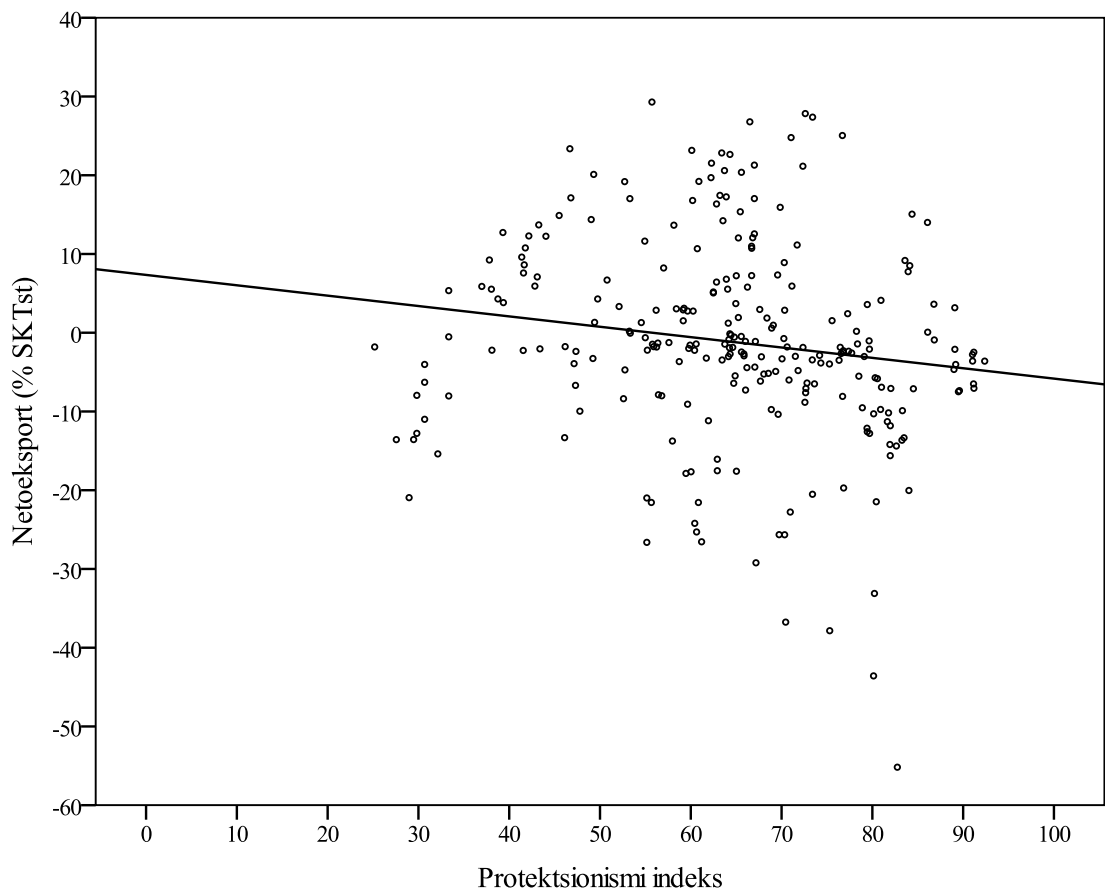
Impordi mahuga SKTst on proteksionismi tase vaadeldavate riikide grupis veelgi tihedamalt seotud. Regressioonikordaja 0,52 näitab, et kui kaubandust liberaliseeritakse nii palju, et indeks väheneb ühe ühiku võrra, kasvab import osakaaluna SKTst keskmiselt 0,52%. Spearmani korrelatsioonikordaja annab statistiliselt olulise seose tugevuseks 0,4, mis näitab, et tegu on keskmise positiivse seosega. (vt joonis 11) Seega toob suurem liberaliseeritus kaasa kõrgema impordi osakaalu SKTst. Seegi tulemus on laias laastus teooriaga kooskõlas.

Joonis 11. Proteksionismi seos impordiga SKTst ülemise keskmise arengutasemega juhtumite korral (N=259).

Seega on äärmiselt huvitav näha, milline on seos netoekspordiga, mis on riikidele üldjuhul olulisim näitaja. Antud juhul on teatav seos märgatav, kuid väga selget trendi siin välja tuua ei saa. Spearmani korrelatsioonikordaja -0,22 näitab, et tegu on nõrga negatiivse seosega, mis on statistiliselt oluline. Seega kipub antud riikide grupis liberaalsema kaubanduspoliitikaga juhtumitel olema suurem väliskaubanduse defitsiit. See ei kinnita analüütiliselt tuletatud ja seega eeldatud seose puudumist ning nähtub, et teatud olukordades võib riikidel olla mõistlik maksebilansi defitsiidi vähendamiseks

proteksionistlikku poliitikat rakendada. Regressioonikordaja on antud juhul -0,13 ehk lineaarse seose korral toob proteksionismi indeksi üheühikuline suurenemine kaasa keskmiselt netoekspordi 0,13% vähenemise SKTst. (vt joonis 12) Seega ei ole proteksionismil väga tugevat mõju, kuid antud seos on siiski tähelepanuväärne.

Joonis 12. Proteksionismi seos netoekspordiga SKTst ülemise keskmise arengutasemega juhtumite korral (N=259).

Ülemise keskmise arengutasemega juhtumite puhul on erinevalt eelnevalt vaadeldud gruppidest kaubanduspiirangute seosed ekspordi ja impordiga selgemad. Mõlemale näitajale avaldab kaubanduse liberaliseerimine keskmiselt positiivset mõju. Seos netoekspordiga on mõnevõrra sarnane kui madala keskmise arengutasemega riikide puhul. Ka siin toob kaubanduse proteksionistlikumaks muutmine kaasa mõningase netoekspordi paranemise ehk netoekspordi parandamise eesmärk võiks olla adekvaatne poliitikakujundamise põhjendus. Siingi tuleb rõhutada, et vastavat seost ei saa siiski võtta vaieldamatuna ning seega tuleb igal konkreetsel juhul võimalikke tulemeid spetsiifilistest asjaoludest lähtuvalt analüüsida.

- Kõrge arengutasemega riigid

Kõrge arengutasemega juhtumid moodustavad küll ühtse grupi, kuid nagu teistegi gruppide puhul, ei ole siin tegu identsete riikidega. Siingi on juhtumitevahelised strukturealsed erinevused märgatavad. Esiteks kuuluvad siia gruppi ühelt poolt väga rikkad ja juba ammu arenenud riikide hulka kuulunud riigid ning teiselt poolt äsja arenevate riikide grupist siia pürginud riigid. Kuigi on jõutud ühte gruppi, ei tähenda see riikidevaheliste arenguerinevuste kadumist. Lisaks mängib importkaupade nõudluse ja eksportkaupade pakkumise juures rolli riikide suurus. Siiski võib neid riike vaadata piisavalt sarnastena, et antud uuringu raames on võimalik teatud trende esile tuua.

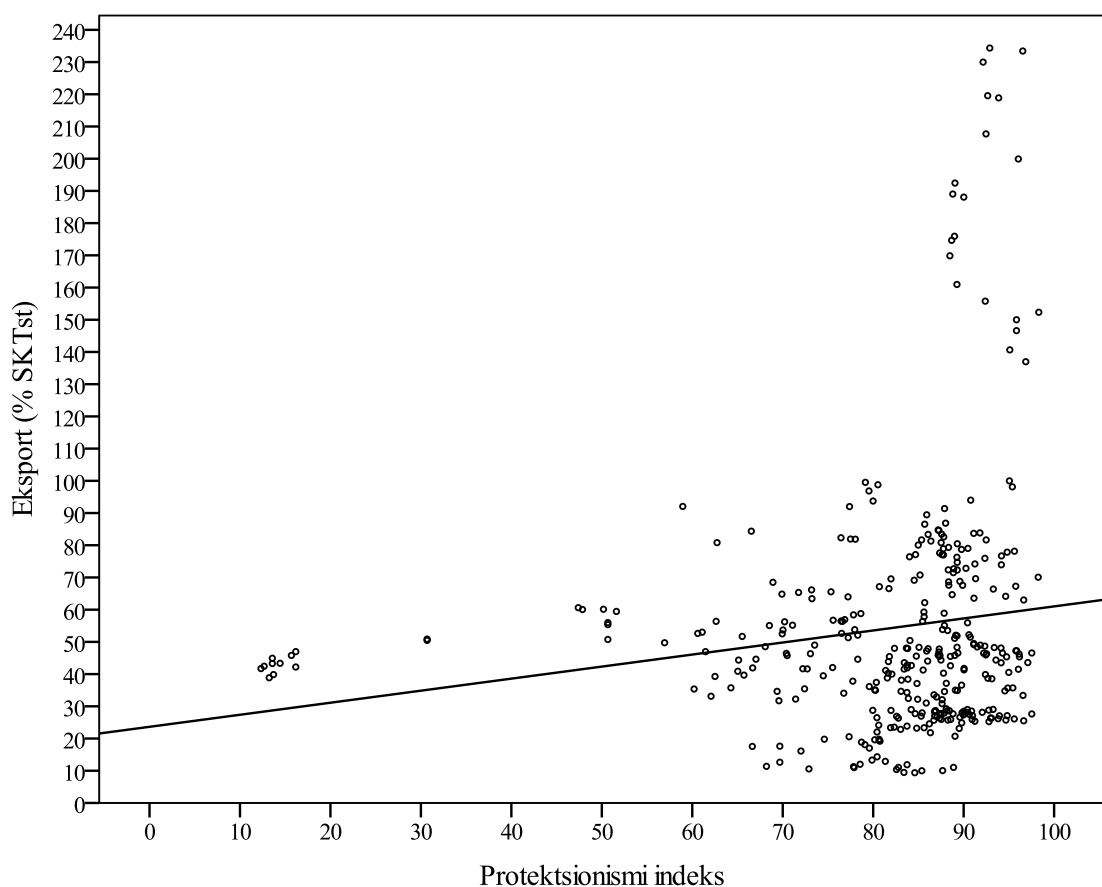
Keskmine eksporditase osakaaluna sisemajanduse kogutoodangust on kõrgelt arenenud juhtumite puhul selgelt suurim – 54,2%. Nagu ka eelmiste gruppidevaheliste liikumiste puhul, on siinjuures keskmine impordi tase samuti kõrgem, nimelt 50,3%. Tähele tuleks panna seaduspära, et kuigi juhtumeid arengugrupiti vaadates on pidevalt tõusnud nii ekspordi kui impordi tase, on ekspordi tase tõusnud alati kiiremini. Kõrge arengutasemega juhtumid ongi ainsad, mille korral keskmine eksport ületab importi. Täpsemalt on keskmine netoeksport 3,9%.

Siiski ei ole need tasemed juhtumiti väga ühtlased, mis näitab muuhulgas riikidevahelisi strukturealseid erinevusi. Suurim eksport SKTst on lausa 234% ning sellist taset näitas Singapur 2006. aastal. Sama riigi impordi tase on 2008. aastal 212% SKTst. Samal ajal väikseim ekspordi tase on USA 2003. aasta 9% SKTst ning impordi osas on Jaapani 2000. aasta 10% SKTst. Ka väliskaubanduse bilanss on siin juhtumiti üsna erinev. Suurim netoeksport on Kuveidil 2006. aastal 41% ning negatiivseim Bahama 2006. aasta -21% SKTst. Siiski paistab silma, et väga suure väliskaubanduse defitsiidiga juhtumeid on selle grupi lõikes vähe. Näiteks netoeksport alla -10% SKTst on ainult 6% juhtudest.

Proteksionistliku poliitika poolest on kõrge arengutasemega juhtumite grupp aga kõige homogeensem. Üle 80% juhtumitest rakendab domineerivat liberaliseerimise poliitikat. Lisaks on 15% poliitikaks selektiivne liberaliseerimine. Tõelisest rangest proteksionismist saab rääkida vaid 3% juhtumite puhul ning 4 juhtumit ehk 1% on ka selektiivselt proteksionistlikud. (vt tabel 3 lk 32) Sellest tulenevalt võib karta, et antud riikide grupis on erinevused proteksionismi tasemes liiga väikesed, selleks et väga selgeid seoseid esile tuua. Samas ei pruugi see nii olla, sest võib juhtuda, et väga

liberaalsete riikide puhul mõjutab juba väike protektsionistlik lisaelement väliskaubandust suhteliselt palju.

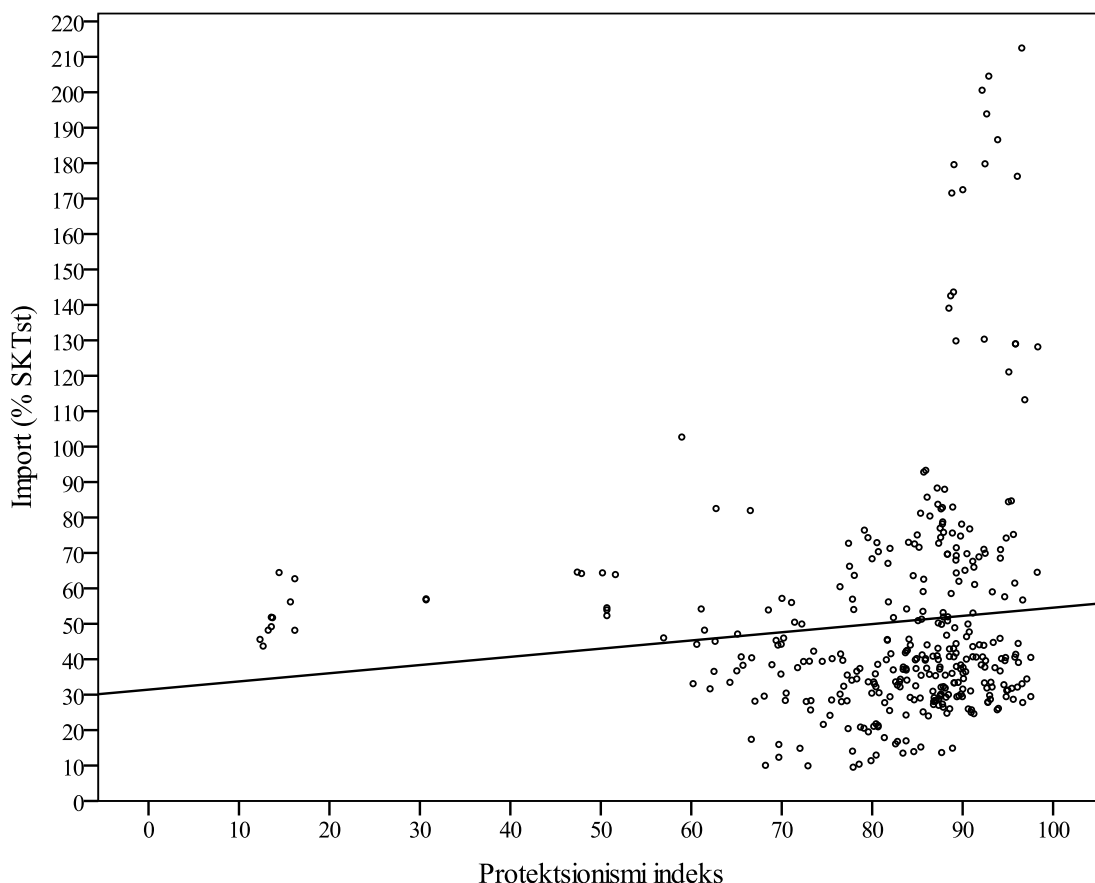
Protektsionismi taseme ja ekspordi mahu seoste korrelogrammi iseloomustabki väga paljude juhtumite paiknemine protektsionismi telje paremas ääres. Siiski on olemas statistiliselt oluline seos ning Pearsoni korrelatsioonikordaja annab tulemuseks positiivse seose 0,15. Seega on seos nõrk, aga mingisugust trendi see siiski näitab. Regressioonikordaja on 0,37 ehk protektsionismi taseme liberaliseerimine ühe ühiku võrra tähendab lineaarse seose korral keskmiselt 0,37% ekspordi kasvu osakaaluna SKTst. (vt joonis 13)

Joonis 13. Protektsionismi seos ekspordiga SKTst kõrge arengutasemega juhtumite korral (N=354).

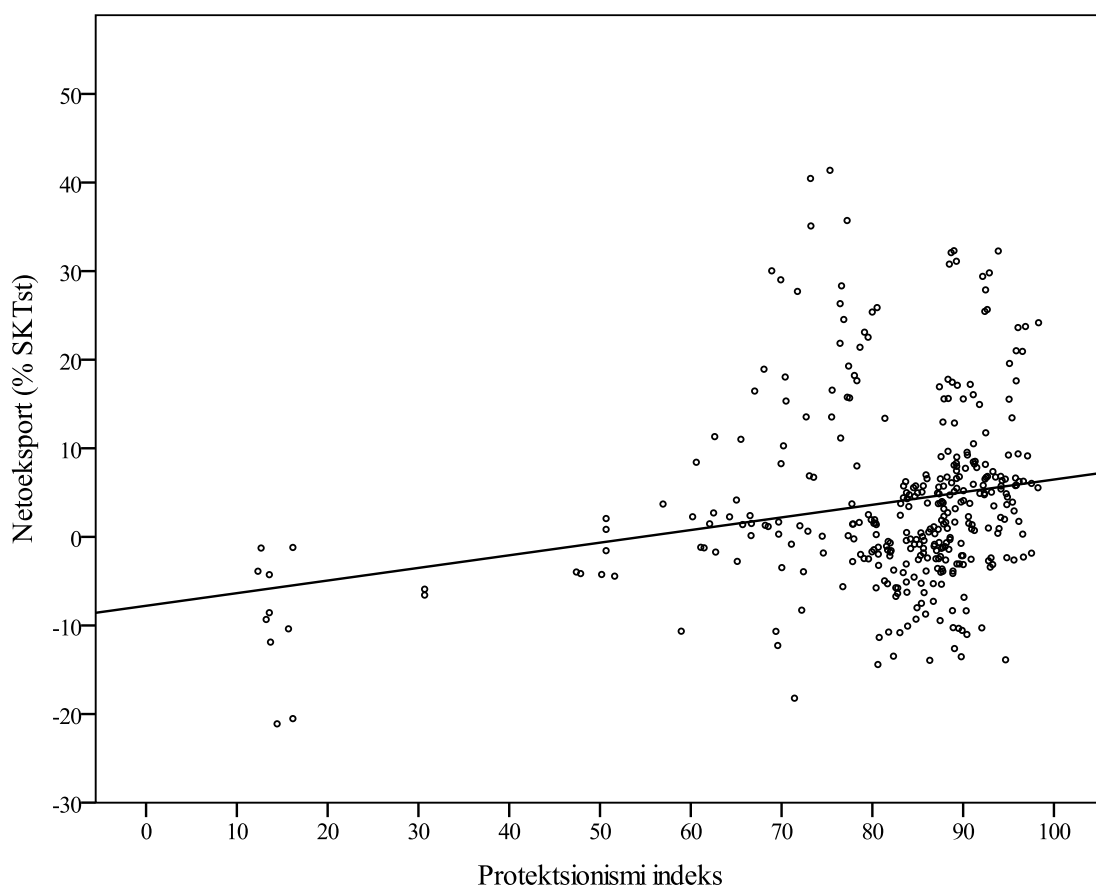
Uurides seoseid impordiga, on hajuvusdiagrammi pilt näiliselt sarnane. Regressioonikordaja on siiski 0,23 ehk mõnevõrra madalam. See tähendab, et protektsionismi indeksi tõus toob keskmiselt kaasa 0,23% impordi kasvu. Seega on näha, et avatud majandustes ei avalda suurem liberaliseeritus impordile võrreldes ekspordiga nii suurt mõju, kui madalama arengutasemega juhtumite korral. Spearmani korrelatsioonikordaja

on antud juhul 0,15 ning see on statistiliselt oluline. (vt joonis 14) Seega on tulemuseks sarnaselt nõrk seos kui ekspordi puhul, aga teatavat trendi on siin ikkagi oluline tähele panna.

Joonis 14. Proteksionismi seos impordiga SKTst kõrge arengutasemega juhtumite korral (N=354).

Hoopis olulisem küsimus on, millised on proteksionismi taseme seosed netoekspordiga. Ka siin pole võimalik välja tuua kindlat seost, aga võrreldes keskmise arengutasemega gruppidega on siiski näha märgatavat trendide erinevust. Nimelt toob antud juhtumite puhul kaubanduse liberaliseerimine kaasa netoekspordi suurenemise ehk olukord on vastupidine kui eelmiste gruppide lõikes. Regressioonikordaja on 0,14 ehk kaubanduse liberaliseerimine üheühikulise indeksi muutuse jagu toob kaasa netoekspordi suurenemise 0,14% osakaaluna SKTst. Spearsoni korrelatsioonikordaja 0,23 on statistiliselt oluline. (vt joonis 15) Seega saab väita, et proteksionismi taseme ja netoekspordi vahel on nõrk positiivne seos. Antud juhul tähendab see, et kaubanduse liberaliseerimine toob kõrgelt arenenud riikide puhul keskmiselt kaasa netoekspordi paranemise.

Joonis 15. Proteksionismi seos netoekspordiga SKTst kõrge arengutasemega juhtumite korral (N=354).

Antud tulemustest nähtub, et proteksionismi ja netoekspordi seose poolest erinevad kõrge arengutasemega juhtumid kõigist teistest. On üsna ilmekalt näha, et suurem liberaliseeritus tähendab siin ühtlasi positiivsemat netoeksporti. Selline erinevus erinevate arengutasemete juures teeb antud uuringu tulemused huvipakkuvaks. Siit võib järeldada, et kaubanduse liberaliseerimise eest peaksid seisma eelkõige kõrge arengutasemega riigid, sest väliskaubanduse tasakaalu aspektist on see vaid neile keskmiselt kasulik. Ülejäänud võiksid sellega kaasa minemisele mõelda vaid juhul, kui alapeatükis 1.3 välja toodud ülejäänud proteksionistliku poliitika pooldamise põhjused kaotuse netoekspordis üle kaaluvad.

KOKKUVÕTE

Nii vabakaubandust pooldavad kui sellesse skeptilisemalt suhtuvad teoreetikud on üksmeelel, et kaubanduspoliitikate liberaliseerimisel on globaalsetele kaubavoogudele positiivne mõju. Peamine seisukohtade erinevus tuleb liberaliseerimise oletatavatest mõjudest erinevatele riikidele. Skeptikute väited tuginevad eelkõige asjaolule, et avatum majandus ei pruugi kõikidele riikidele tähendada positiivseid mõjusid kaubandusest. Eeskätt on siin küsimus kaubandusproteksionismi mõjudes riikide väliskaubanduse tasakaalule. Just seda peetakse peamiseks proteksionistlike meetmete kehtestamise põhjuseks, kuigi mõningal määral mängivad siin rolli ka muud põhjused nagu kultuuri kaitsmine, poliitiline võistlus vms.

Proteksionistliku poliitika seosed väliskaubanduse mahu ja tasakaaluga ei pruugi alati olla ühesed. Teoreetilisest lähtepunktist näib olevat selge, millised on majandus-süsteemis kaubanduse liberaliseerimise mõjud. Neid analüütiliselt leitud seoseid tutvustati käesoleva töö teoreetilisest osas. Empiirilise vaatepunktist on aga arusaamad erinevad ning kaubanduspoliitika ja kaubanduse kasvu vahelised seosed ebaselgemad, mistõttu on tegu ühe vastuolulisema küsimusega majanduslikus debatis (Nenci 2011: 1812). Sellesse küsimusse on panuse andnud mitmed autorid, kuid üksmeelele siin jõutud ei ole.

Empiirilised tulemused on näidanud nii seda, et kaubanduse liberaliseerimisel on kaubanduse mahu suurenemisele positiivseid mõjusid selliselt, et impordi ja ekspordi tasakaal jääb paika, kui ka seda, et proteksionistlikku poliitikat muutes on võimalik muuta ka väliskaubanduse tasakaalu (*Ibid.*: 1812-1813). Eripalgeliste tulemuste tõttu on antud temaatikat endiselt oluline uurida. Seetõttu seati käesoleva töö eesmärgiks selgitada seoseid kaubandusproteksionismi puudutava poliitika ning väliskaubanduse mahu ja tasakaalu vahel.

Käsitleva seose empiirilise uurimise muudab metodoloogiliselt keerukaks eelkõige nähtuste mitmekülgne olemus. Ühelt poolt tuleb arvesse võtta mitmesuguseid eriilmelisi kaubandusproteksionistlikke meetmeid. Kuna kõik meetmed ei mõjuta eksporti ning

importi ühtmoodi, on kokkuvõttes üsna raske hinnata, kui proteksionistlik riigi kaubanduspoliitika tegelikult on. Teiselt poolt ei määra väliskaubanduse mahtusid ainult riikide poliitika, vaid olulisel kohal on ekspordi- ja impordisektorite üldine areng, mis raskendab riikide üheaegset uurimist.

Viimase asjaolu arvesse võtmiseks vaadeldi teoreetiliste eelduste empiirilist kehtimist erineva arengutasemega riikide kaupa. Siinkohal tehti teoreetiliselt põhjendatud eeldus, et sarnase arengutasemega riikide strukturealne olemus on ligilähedaselt sarnane. Väga oluline on tähele panna, et antud eeldus ei kehti praktikas täielikult, mis välistab uuritavate näitajate väga selged seosed. Siiski ilmnesid analüüsis teatud tähelepanuväärsed ja olulised trendid. Seejuures on eriti huvipakkuvad vaadeldud seostes arengutasemeti avaldunud erinevused.

Uuringust selgus, et madala ja alumise keskmise arengutasemega juhtumite puhul olid vaadeldavad seosed selgelt nõrgemad. Seda eriti proteksionismi taseme seostes ekspordi ning impordi osakaaludega SKTst. Kõrgema arengutasemega juhtumite korral olid seosed mõnevõrra tugevamad. Võib arvata, et selle põhjuseks on madalamatel arengutasemetel esinevad suuremad erinevused riikide struktuuris ehk ekspordi-võimekuses ja impordisektori arengus, mistõttu on ekspordi ja impordi näitajad väga erinevad ka proteksionismi taset arvestamata. Arenenumates riikides on strukturealsed erinevused piiratumad, mistõttu tuleb riikide proteksionistlikkuse mõju väliskaubandusele paremini esile.

Analüütiliselt on majandusteoorias tuletatud, et proteksionistliku meetme kehtestamine toob kaasa nii impordi kui ekspordi vähenemise samas mahu. Antud uuringus tuli esile, et vastavasuunaline seos ilmnes peaaegu kõikidel juhtudel. Vaid alumise keskmise arengutasemega juhtumite puhul tõi kõrgem liberaliseeritus kaasa keskmiselt ekspordi osakaalu SKTst vähenemise. Sellist tulemust oleks üsna keeruline seletada ning seega on üsna ootuspärane, et antud seos ei ole statistiliselt oluline. Muudel juhtudel tõi proteksionismi indeksi ühikuline muutus keskmiselt kaasa 0,2%-0,5% ekspordi ja impordi suurenemist. Sellist mõju võib pidada kindlasti märkimisväärseks ning seega võib väita, et siinkohal peab uuritud teoreetiline eeldus laias laastus paika.

Veelgi olulisem analüütiline väide ütleb, et väliskaubanduse tasakaal üleüldse ei sõltugi kaubandusproteksionismi tasemest. Kuna proteksionismi vajalikkuse üle arutledes tuuakse kõige sagedamini esile väide, et see aitab parandada riigi jooksevkonto seisu,

on vastava seose uurimine äärmiselt oluline. Seda uurides tuli teatud seos esile iga arengutaseme korral. Ilmekas ja oluline on siin asjaolu, et nii seose suund kui tugevus lahknesid erineva arengutasemega juhtumite osas.

Kuigi väga madala arengutasemega juhtumite korral proteksionismi taseme ja netoeksporti vahel statistiliselt olulist seost ei ilmnenud, on hajuvusdiagrammi põhjal võimalik siiski teha oluline tähelepanek. Nimelt kinnitab see teoreetilist eeldust, et sõltumata kaubandusproteksionismi tasemest on netoeksport suuremalt jaolt samal tasemel.

Alumise ja ülemise keskmise arengutasemega juhtumite osas tuleb esile samasuunaline trend, mis aga erineb majandusteoreetilisest arusaamast. Mõlemal juhul on täheldatav seos, mille kohaselt toob proteksionistliku meetme rakendamine kaasa netoeksporti suurenemise. Sellist seost eeldavad tavaliselt poliitikakujundajad, kes toovad selle kaubanduspiirangute kehtestamise vajaduse põhjenduseks. Mõnevõrra tugevam on see seos alumise keskmise arengutasemega riikide korral ning seega tuleb sellisel arengutasemel olevatel riikidel kahtlemata kaaluda, mis kasu kaubanduse liberaliseerimine neile üleüldse tooks.

Uuringu kohaselt on kõrge arengutasemega riigid ainsad, mis netoeksporti seisukohast keskmiselt kaubanduse liberaliseerimisest kasu lõikavad. Kuigi teoreetiliselt ei tohiks suurem liberaliseeritus tuua kaasa suuremat netoeksporti, siis antud riikide grupis keskmiselt selline seos esineb. See annab sellistele riikidele lisaks ekspordi mahu suurendamisele veel ühe ratsionaalse argumendi, miks kaubanduspiiranguid vähendada.

Sellistest tulemustest võib järeldada, et globaalselt kasulik kaubanduspiirangute kaotamine saab toimuda vaid juhul, kui sellest kasusaamise süsteemi täiustatakse. Praegune olukord, kus vaid kõrgelt arenenud riigid kipuvad väliskaubanduse tasakaalu osas sellest võitma, ei ole edasise liberaliseerimise seisukohalt jätkusuutlik. Selliseid tendentse näitab kas või asjaolu, et ka praegu on enamik domineeriva liberaliseerimise poliitikaga juhtumeid kõrgelt arenenud. Proteksionismi täielikult kaotada on keeruline, sest muudel kaalutlustel rakendatakse teatud meetmeid väliskaubanduse tasakaalu argumendist hoolimata. Küll oleks võimalik praegusest olukorrast edasi liikuda, kui vähemarenenud riigid liberaliseerimisest vähemalt kahju ei saaks.

Kui samasugused tendentsid, et keskmiselt arenenud riigid saavad kaubanduse suuremast protektsionistlikkusest kasu, jäävad püsima, on see oht protektsionismi laine tekkimiseks. Võib juhtuda, et sellist seost hakatakse ära kasutama ning kaubanduspoliitikat protektsionistlikumaks muutma. Üsna suure tõenäosusega vastavad ülejäänud riigid omakorda sellistele suundumustele samaga. Kokkuvõttes on teatud tingimustel võimalik, et mingid spetsiifilised riigid saaksid sellest ka kasu, kuid suurem osa jääks siin kaotajaks. Globaalses mõttes tähendaks see märgatavat efektiivsuse kaotust ning seniste edusammude kasutuks muutumist. Seega ei ole praeguse süsteemi muutmine oluline mitte ainuüksi edasiste edusammude jaoks, vaid ka taandarengu vältimiseks.

KASUTATUD KIRJANDUS

Abaza, Hussein; Hamwey, Robert; (2001) „Integrated Assessment as a Tool for Achieving Sustainable Trade Policies“, *Environmental Impact Assessment Review*, 21(1), 481-510.

Bamberger, Kenneth A.; Guzman, Andrew T. (2008) „Keeping Imports Safe: A Proposal for Discriminatory Regulation of international Trade“, *California Law Review*, 96(6), 1405-1446.

Bernhofen, Daniel M.; Brown, John C. (2005) „An Empirical Assessment of the Comparative Advantage Gains from Trade: Evidence from Japan“, *The American Economic Review*, 95(1), 208-225.

Bernholz, Peter (1991) „The Political Economy of Protectionism“, *Kyklos*, 44(2), 241-244.

Bown, Chad P.; Tovar, Patricia (2011) „Trade Liberalization, Antidumping, and Safeguards: Evidence from India's tariff reform“, *Journal of Development Economics*, 96(1), 115-125.

Bussière, Matthieu; Pérez-Barreiro, Emilia; Straub, Roland; Taglioni, Daria (2011) „Protectionist Responses to the Crisis: Global Trends and Implications“, *The World Economy*, 34(5), 826-852.

Chang, Chun-Ping; Lee, Chien-Chiang; Hsieh, Meng-Chi (2011) „Globalization, Real Output and Multiple Structural Breaks“, *Global Economic Review*, 40(4), 421-444.

Costinot, Arnaud (2009) „Jobs, Jobs, Jobs: A „New“ Perspective of Protectionism“, *Journal of European Economic Association*, 7(5), 1011-1041.

Davis, Britton (2010) „China's Anti-Monopoly Law: Protectionism or a Great Leap Forward?“, *Boston College International & Comparative Law Review*, 33(2), 305-321.

Data of Economic Policy and External Debt. The World Bank Group.

Delacroix, Jacques; Bornon, Julien (2005) „Can Protectionism Ever Be Respectable? A Sceptic's Case for the Cultural Exception, with Special Reference to French Movies“, *The Independent Review*, 9(3), 353-374.

de Souza, Eduardo Correia; Batista, Jorge Chami (2011) „TRIPs, Trade and Growth: When Comparative Advantages Break Down“, *Structural Change and Economic Dynamics*, 22(4), 327-341.

Draper, Peter; Freytag, Andreas; Voll, Sebastian (2011) „Global Financial Crisis, Protectionism and Current Account Deficit: South Africa on the Brink“, *World Economics*, 12(2), 129-152.

- Dreher, Axel (2006) „Does Globalization Affect Growth? Evidence from a new Index of Globalization“, *Applied Economics*, 38(10), 1091-1110.
- Drezner, Daniel W. (2004) „The Outsourcing Bogyman“, *Foreign Affairs*, 83(3), 22-34.
- Drope, Jeffrey M. (2007) „The Political Economy of Nontariff Trade Barriers in Emerging Economies“, *Political Research Quarterly*, 60(3), 401-414.
- Eichengreen, Barry; Irwin, Douglas A. (2010) „The Slide to Protectionism in the Great Depression: Who Succumbed and Why?“, *The Journal of Economic History*, 70(4), 871-897.
- Elsig, Manfred (2010) „European Union Trade Policy After Enlargement: Larger Crowds, Shifting Priorities and Informal Decision Making, *Journal of European Public Policy*, 17(6), 781-798.
- Faruquee, Hamid; Laxton, Douglas; Muir, Dirk; Pesenti Paolo (2008) „Would Protectionism Defuse Global Imbalances and Spur Economic Activity? A Scenario Analysis“, *Journal of Economic Dynamics and Control*, 32(8), 2651-2689.
- Findlay, Ronald; O'Rourke, Kevin (2009) *Power and Plenty: Trade, War and the World Economy in the Second Millennium*. Princeton: Princeton University Press.
- Froning, Denise (2000) „The Benefits of Free Trade: A Guide for Policymakers“, *The Heritage Foundation*.
- Griswold, Daniel (2010) „Unions, Protectionism, and U.S. Competitiveness“, *Cato Journal*, 30(1), 181-196.
- Haltiwanger, John; Kugler, Adriana; Kugler, Maurice; Micco, Alejandro; Pagés, Carmen (2004) „Effects of Tariffs and Real Exchange Rate on Job Reallocation: Evidence from Latin America“, *Policy Reform*, 7(4), 191-208.
- Hillebrand, Evan E. (2010) „Deglobalization Scenarios: Who Wins? Who Loses?“, *Global Economy Journal*, 10(2), 1-19.
- Maier, Philipp (2008) „A Wave of Protectionism? An Analysis of Economic and Political Considerations“, *World Economics*, 9(2), 69-95.
- Malpass, David (2005) „Exchange Rate Protectionism: A Harmful Diversion for Trade and Development Policy“, *Cato Journal*, 25(1), 107-110.
- Mankiw, N. Gregory (2010) *Macroeconomics: Seventh Edition*. Worth Publishers, New York.
- McGee, Robert W. (2011) „Economic Protectionism and the Philosophy of Frédéric Bastiat“, *Brooklyn Journal of Corporate, Financial and Commercial Law*, 5(2), 427-446.
- Meier, Gerald M. (1989) *Leading Issues in Economic Development, 5th ed.* New York: Oxford University Press
- Laïdi, Zaki (2008) „How Trade Became Geopolitics“, *World Policy Journal*, 25(2), 55-61.

- Lawrence, Robert Z.; Litan, Robert E. (1987) „The Protectionist Prescription: Errors in Diagnosis and Cure“, *Brookings Papers on Economic Activity*, 18(1), 289-310.
- Milner, Helen V.; Kubota, Keiko (2005) „Why the Move to Free Trade? Democracy and Trade Policy in the Developing Countries“, *International Organization*, 59(1), 107-143.
- Nenci, Silvia (2011) „Tariff Liberalization and the Growth of World Trade: A Comparative Historical Analysis for the Evaluation of the Multilateral Trading System“, *The World Economy*, 34(10), 1809-1835.
- Oatley, Thomas (2010) „Real Exchange Rates and Trade Protectionism“, *Business and Politics*, 12(2), 1-17.
- Oskam, Arie J.; Komen, M.H.C; Wobst, Peter; Yalew, A. (2004) „Trade Policies and Development of Less Favoured Areas: Evidence from the Literature“, *Food Policy*, 29(4), 445-466.
- Rodrik, Dani (2000) „How Far Will International Economic Integration Go“, *Journal of Economic Perspectives*, 14(1), 177-186.
- Sachs, Jeffrey D.; Warner, Andrew (1995) „Economic Reform and the Process of Global Integration“, *Brookings Papers on Economic Activity*, 25(1), 1-118.
- Squally, Jay; Wilson, Kenneth (2011) „A New Approach to Measuring Trade Openness“, *The World Economy*, 34(10), 1745-1770.
- Stiglitz, Joseph; Bremmer, Ian; Zhang, Wei-Wei; Dam, Kenneth; Hatakeyama, Noburo; Jung, Kim Dae; Watanabe, Tsuneo; Blix, Hans; Jingsheng, Wei; van Creveld, Martin; Kissinger, Henry; Ali, Ayaan Hirsi; Huntington, Samuel; Gore, Al; Vidal, Gore; Carter, Jimmy; Aslan, Reza (2007) „The Spigot of Global Growth“, *New Perspectives Quarterly*, 24(1), 76-77.
- Sturm, Daniel M. (2006) „Product Standards, Trade Disputes, and Protectionism“, *Canadian Journal of Economics*, 39(2), 564-581.
- Ugur, Mehmet (1998) „Explaining Protectionism and Liberalization in European Union Trade Policy: The Case of Textiles and Clothing“, *Journal of European Public Policy*, 5(4), 652-670.
- Upīte, Ilze; Pilvere, Irina (2009) „Theoretical, Historical and Economic Pre-requisites of Protectionism in Agriculture“, *Economic Science for Rural Development*, 18(1), 20-28.
- Wacziarg, Romain; Welch, Karen Horn (2008) „Trade Liberalization and Growth: New Evidence“, *The World Bank Economic Review*, 22(2), 187-231.
- Yu, Miaojie (2009) „Trade Protectionism and Electoral Outcome“, *Cato Journal*, 29(3), 523-557.

THE RELATIONS BETWEEN VOLUME AND BALANCE OF EXTERNAL TRADE AND TRADE PROTECTIONIST POLICIES

Raido Kraavik

SUMMARY

The reasons and outcomes of trade protectionist policies have been examined by many researchers, in particular in the last two decades. The interest in this area have been intensified in recent years mostly due to the severe financial crises. From theoretic standpoint, the relations between trade protectionist policies and external trade are quite clear. Nevertheless, from empiric point of view no uncontested relations have been found. At the same time these questions are to be solved by policy makers as the peril of protectionist wave is very topical. In these circumstances it is vital to bring some clarity to this issue of dissenting opinions.

According to this, the aim of the research is to clarify the relations between trade protectionist policies and export, import and net export. As we cannot defy the structural differences between countries, these relations are analyzed separately among countries with different levels of development. To meet the objective of this research, first, it is essential to explain the concept of trade protectionism and the resulting global impacts as well as the interests of specific countries. Second, it is important to ascertain the theoretic or expected relations of issue concerned. Third, it is needful to examine through empiric analysis whether and to what extent these expectations stand in real world.

From theoretic viewpoint, it is expected that an increase in the level of protectionism leads to lower level of both export and import. All in all, these impacts are equal and therefore there is no effect on net export at all. This model expects constant value of savings and investments.

To examine these relations between countries, it is needed to reduce the impact of different levels of savings and investments, i.e. structural differences between countries.

To do this, all cases are separated based on income level to low, lower middle, upper middle and high income cases.

By analyzing these relations, differences according to income levels have been revealed, in particular in relations between trade protectionism and balance of external trade. Since export and import as percentage of GDP decrease in most cases as the level of protectionism increases, this can be linked to theoretic approach. However, the relations are not as simple when we look at balance of external trade.

Low income countries on average maintain the level of net export as the level of protectionism increases and that is exactly what theory have approved. The results are more interesting in cases of middle and high income countries. Middle income countries on average seem to improve the balance of external trade while turning more protectionist. On the contrary, high income countries on average improve net export in case of liberalisation of trade policy. The result that protectionism may affect the balance of external trade is the most remarkable finding in this study.

As can be seen, only highly developed countries may get direct economic benefits from liberalisation of trade through improving net export. This is most probably going to be the main obstacle why further trade liberalisation will not be very successful. The most presumable solution for this would be to change the system of getting benefits at least as much as no specific countries could get considerable damage. Otherwise, there is a great threat that a protectionist wave is going to take place. The consequence of latter would be notable economic loss for almost all countries.